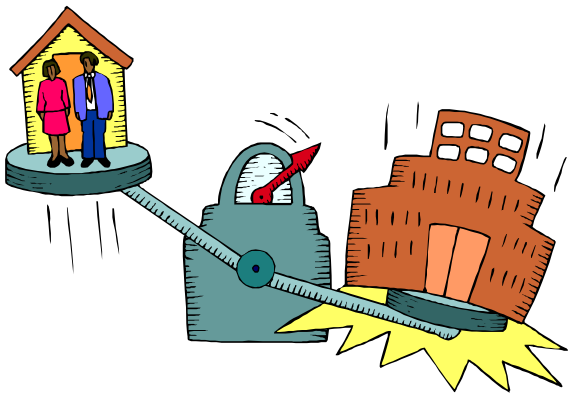
loyaliteitsconflicten bij kinderen in een residentiële setting

Productverslag

José Nolten
SPH dt 4a
April 2004
Begeleider: Emilie Gomperts
Medebeoordelaar: Hetty van Eijk

Loyaliteitsconflicten bij kinderen in een residentiele setting

Voorwoord

Voor u ligt mijn productverslag voor het afstuderen aan de deeltijdopleiding Sociaal Pedagogische Hulpverlening aan de Haagse Hogeschool.
In mijn huidige werksituatie worden geregeld kinderen opgenomen met een loyaliteitsconflict. Voor mij was het onduidelijk hoe ik deze kinderen kon steunen. Door het maken van dit afstudeerproduct heb ik meer helderheid gekregen over wat loyaliteitsconflicten zijn en hoe ik kinderen met een loyaliteitsconflict kan steunen.
Het maken van dit afstudeerproduct heeft veel tijd en energie gekost. Er zijn momenten geweest waarop ik door alle informatie die ik verzameld had het overzicht even kwijt was. Vaak hielp het om even met mensen te praten over mijn afstudeeropdracht, waardoor ik weer nieuwe ideeën en invalshoeken kreeg. Hierdoor kon ik weer structuur aanbrengen in alle informatie die ik had.
Naast de momenten dat ik even het overzicht kwijt was, heb ik met veel plezier aan mijn afstudeeropdracht gewerkt. Ik ben trots op het product dat ik heb gemaakt. Ik vond het vooral erg leuk om de verschillende tips voor begeleiders op te stellen. Ik kon hier mijn eigen ideeën en ervaringen in kwijt. Dat maakt dat het product echt iets van mij is geworden en niet zomaar een samenvatting van de gekozen literatuur.
Ik heb veel geleerd over het onderwerp loyaliteit en kan deze informatie goed gebruiken in de praktijk.
Naast het product heb ik een productverslag gemaakt. Hierin staat de literatuur beschreven. Ook staat erin beschreven hoe ik tot het volledige product ben gekomen.

Veel plezier met het lezen van dit productverslag.

José Nolten
April 2004

Inhoudsopgave

1. Inleiding 5

2. Contextuele hulpverlening 7
2.1 Inleiding 7
2.2 Vier dimensies 7

3. Loyaliteit 8
3.1 Inleiding 8
3.2 Balans van geven en nemen 8
3.3 Existentiële en verworven loyaliteit 8
3.4 Verticale en horizontale loyaliteit 9
3.5 Legaat en delegaat 9
3.6 Destructief recht en de roulerende rekening 10

4. Loyaliteitsconflicten 11
4.1 Inleiding 11
4.2 Gespleten loyaliteit 11
4.3 Onzichtbare loyaliteit 11
4.4 Overdreven loyaliteit 11
4.5 Negatieve loyaliteit 12

5. Parentificatie 13
5.1 Inleiding 13
5.3 Het kind dat kind moet blijven 14
5.4 Het perfecte kind 15
5.5 De zondebok 15

6. Tips voor begeleiders 17
6.1 Inleiding 17
6.2 Tips en ideeën voor het begeleiden op de leefgroep 17
6.3 Tips en ideeën voor het contact met de ouderbegeleider 19

7. Verband tussen literatuur en praktijk 21
7.1 Inleiding 21
7.2 Verband tussen loyaliteitsconflicten en parentificatie 21
7.3 Verband tussen literatuur en tips voor begeleiders 21

8. Conclusies 22
8.1 Conclusies ten aanzien van de probleemstelling 22
8.2 Conclusies ten aanzien van de doelstelling 22
8.3 Conclusies ten aanzien van de deelvragen 23

9. Beargumentatie van het product 24
9.1 Keuze voor de inhoud en vorm 24
9.2 Reflectie op de kwaliteit van het product 24
9.3 Evaluatie van de inhoudelijke kwaliteit 26
9.4 Relevantie beroepspraktijk 26

Bijlagen 28
1. Literatuurlijst 28
2. Gesprek ouderbegeleider 30

1. Inleiding

Binnen de Banjaard[1] worden geregeld kinderen opgenomen met een loyaliteitsconflict. Daarbij merk ik dat het voor mij en mijn collega's vaak lastig is om deze kinderen te ondersteunen. Moet ik als sociotherapeut partij kiezen voor kind of ouder? Moet ik als sociotherapeut een hechte band opbouwen met het kind? Of moet ik juist geen partij kiezen en de relatie met het kind afstandelijker houden?
Als de ouders van een kind afspraken niet na komen, zoals niet op de bezoekafspraak komen opdagen, niet bellen op het afgesproken moment of als kinderen voelen dat de situatie thuis niet goed is, zie ik de teleurstelling op het gezicht van het kind. Het kind komt dan vaak met vragen zoals; "waarom heeft mama niet gebeld?", "Papa zou toch op bezoek komen, waarom is hij er niet?" of een kind zegt eigenlijk niet zo veel zin te hebben om naar huis te gaan, omdat zijn moeder vast wel weer dronken zal zijn. Ondanks een professionele houding raakt mij dit. Ik vind het erg moeilijk om te bepalen hoe ik moet reageren op dit soort uitspraken. Hoe kan ik het kind zo goed mogelijk ondersteunen in het verdriet? Hoe kan ik ervoor zorgen dat het kind het vertrouwen in volwassenen niet verliest, of hoe kan ik dat vertrouwen weer enigszins herstellen?
Dit zijn vragen waar ik in mijn product antwoord op hoop te geven.
Omdat het antwoord op deze vragen mij en mijn collega's niet duidelijk is, wil ik een informatiemap maken. Hierin zal beschreven worden waar een sociotherapeut rekening mee moet houden tijdens het werken met een kind dat een loyaliteitsconflict heeft. De informatiemap zal geen pasklaar antwoord geven op de vraag wat je tegen een kind met een loyaliteitsconflict moet zeggen. Wel zal door het lezen van de informatiemap een duidelijker beeld worden verkregen van wat een loyaliteitsconflict is, welke gevolgen dit zou kunnen hebben en wat de mogelijkheden tot handelen voor de sociotherapeuten zijn.

Hierdoor ben ik tot de volgende doelstelling gekomen:

Een informatiemap maken voor sociotherapeuten binnen het multi functionele centrum de Banjaard, waarin staat beschreven hoe zij licht verstandelijk gehandicapte kinderen met (een vermoeden van) psychiatrische problemen in de leeftijd van 4 tot 13 jaar, kunnen ondersteunen in een loyaliteitsconflict ten opzichte van hun ouders.

Aan de hand van deze doelstelling heb ik mijn probleemstelling gemaakt:

Hoe kunnen kinderen met een licht verstandelijke handicap en (een vermoeden van) psychiatrische problemen die een loyaliteitsconflict hebben ten opzichte van hun ouders ondersteund worden door een sociotherapeut?

In eerste instantie heb ik het product gemaakt voor medewerkers binnen de Banjaard. Binnen de Banjaard liepen mijn collega's en ik tegen dit probleem aan. Echter ik denk dat De Banjaard niet de enige instelling is die te maken heeft met deze problematiek. Daarom heb ik geprobeerd de informatiemap zo te schrijven dat ook andere instellingen gebruik kunnen maken van deze informatiemap.

In het startdocument had ik de volgende deelvragen geformuleerd voor het maken van mijn product:

Deelvragen

1. Wat is de algemene theorie met betrekking tot loyaliteit?
   a) Wat is loyaliteit?
   b) Wat is een loyaliteitsconflict?

2. Wat verandert er in de loyaliteit van kinderen ten opzichte van hun ouders tijdens opname in een residentiële setting?
   a) Welke problemen kunnen zich voordoen tijdens de opname?
   b) Welke problemen kunnen zich voor de opname al voordoen?

[1] De Banjaard is een multifunctioneel centrum voor observatie en behandeling van licht verstandelijk gehandicapte kinderen met (een vermoeden van) psychiatrische problematiek.

3. Wat is de rol van de sociotherapeut in het ondersteunen van kinderen met een loyaliteitsconflict?

4. Wat is de rol van de ouderbegeleider in het ondersteunen van kinderen met een loyaliteitsconflict?

Al snel kwam ik erachter dat dit erg veel deelvragen waren om binnen het tijdsbestek dat staat voor deze afstudeeropdracht te beantwoorden. Zo kwam ik erachter dat er veel theorie bestaat over loyaliteit en loyaliteitsconflicten, maar dat deze maar weinig is toegespitst op het werken met kinderen met deze problemen binnen een residentiële setting. Zo was er ook genoeg theorie te vinden over hoe volwassenen hulp konden krijgen als zij last hebben van een loyaliteitsconflict, maar was er zeer weinig te vinden hoe kinderen hiermee geholpen konden worden.
Tijdens het lezen van de verschillende theorie, kwam ik erachter dat parentificatie nauw samenhangt met het begrip loyaliteit. Ook dit komt geregeld voor binnen De Banjaard. Gaandeweg heb ik mijn deelvragen hierop aangepast.
Het heeft veel tijd gekost de theorie goed en duidelijk op papier te krijgen. Hierdoor heb ik ervoor gekozen om deelvraag 2 te laten vallen. Wel vind ik dit erg belangrijk. Het zou goed (en heel interessant) zijn als er eens onderzoek wordt gedaan naar de gevolgen van een (tijdelijke) opname in een residentiële setting. Wat verandert er dan in de loyaliteit? Hoe zat het voor de opname met de loyaliteit?

Na deze veranderingen heb ik mijn deelvragen als volgt geformuleerd:

1 Wat is de algemene theorie met betrekking tot loyaliteit?
  a) Wat is loyaliteit?
  b) Wat is een loyaliteitsconflict?
  c) Wat is parentificatie?

2 Wat is de rol van de sociotherapeut in het ondersteunen van kinderen met een loyaliteitsconflict?

3 Wat is de rol van de ouderbegeleider in het ondersteunen van kinderen met een loyaliteitsconflict?

Om tot een antwoord op deze deelvragen te komen heb ik als eerste heel veel theorie gelezen. Na het lezen van de theorie heb ik de theorie hoofdstukken geschreven. Hierdoor heb ik veel begrip van de problemen rondom loyaliteitsconflicten gekregen. Ik snap beter wat het is en waarmee alles samenhangt. Ik heb in de theoriehoofdstukken geprobeerd dit begrip over te brengen op de lezer. Door het begrip dat ik met de kennis van de theorie heb verkregen te koppelen aan mijn eigen ervaringen kwam ik tot een aantal ideeën voor het begeleiden van kinderen met een loyaliteitsconflict.
Daarna heb ik een gesprek gehad met een van de ouderbegeleiders van De Banjaard. Ik heb hiervoor gebruik gemaakt van een ongestructureerd interview. Door middel van doorvragen heb ik veel informatie verkregen over de voor mij relevante onderwerpen.
De ouderbegeleider heeft mij nog een aantal relevante artikelen gegeven. Ook heeft hij mij nieuwe inzichten in het aanspreken van vooral ouders gegeven. Hij gaf mij aan dat de ouders heel snel (vaak onbewust) de schuld krijgen van alle problemen rondom het kind. Zij zouden het loyaliteitsconflict veroorzaakt hebben. Hij heeft mij laten inzien dat de ouders geen schuld hebben. Geen enkele ouder kiest er bewust voor om zijn kind een loyaliteitsconflict mee te geven. Net als dat de kinderen geen schuld hebben, hebben de ouders ook geen schuld. Vaak hebben de ouders zelf ook problemen met loyaliteit. Dit heeft alles te maken met transgenerationele overdracht. Ofwel de roulerende rekening.
Daarnaast heb ik ook mijn ideeën uitgewisseld met andere mensen. Zowel mensen binnen De Banjaard als mijn begeleider op school. Deze ideeën en uitwisselingen van ervaringen heb ik allemaal verwerkt in mijn product. Ik heb ervoor gekozen niet al deze korte, vaak ongeplande gesprekjes volledig uit te werken en op te nemen in mijn verslag. Het zou veel tijd hebben gekost deze gesprekjes (soms van maar 2 minuten) en begeleidingsmomenten met mijnbegeleider volledig uit te werken. Wel zijn al deze gesprekjes erg nuttig geweest om mijn eigen beeldvorming aan te scherpen en tot dit product te komen.

2. Contextuele hulpverlening

2.1 Inleiding

Binnen de contextuele hulpverlening is veel geschreven over loyaliteit. Bij contextuele therapie wordt een persoonlijk probleem bekeken vanuit drie generaties. De grootouders, de ouders en het kind. Eerdere relaties hebben altijd effect op de persoonlijkheidsontwikkeling.
Ivan Boszormenyi- Nagy, een Hongaars- Amerikaanse psychiater heeft deze manier van benadering ontwikkeld. Met het woord context verwijst hij naar "de dynamische verbondenheid van de mens met zijn betekenisvolle relaties over verschillende generaties. Ieder mens maakt deel uit van een familiaal netwerk van verhoudingen, waarin iedereen met iedereen verbonden is in een dynamische balans van geven en nemen". (Michielsen, v. Mulligen, Hermkens, 1998:19) Binnen deze menselijke relaties heeft hij vier dimensies te onderscheiden.

Voor dit hoofdstuk heb ik voornamelijk gebruik gemaakt van het boek Leren over leven in loyaliteit. Een boek over contextuele hulpverlening dat door M. Michielsen, W. van Mulligen en L. Hermkens tot stand is gekomen. Binnen de contextuele hulpverlening veel is geschreven over loyaliteit. In de volgende paragraaf staat in het kort uitgelegd wat de basisprincipes van het contextuele denken zijn.

2.2 Vier dimensies

1. Eerste dimensie: de feiten
   De feiten die het bestaan van een persoon beïnvloeden. Zoals ziekte en gezondheid, erfelijke belasting, echtscheiding of dood van een ouder, uithuisplaatsing, adoptie, werkloosheid, natuurrampen, geslacht, sociaal- economische klasse, enz. Ook wordt hierbij naar de feiten uit vorige generaties gekeken. Feiten uit het leven van een ouder kunnen ook van invloed zijn op het leven van het kind. Het maken van een genogram[2] kan helpen deze feiten te structureren.

2. Tweede dimensie: psychologie
   Deze dimensie heeft betrekking op het innerlijk van een individu. Zoals: hoe hebben deze mensen de feiten en gebeurtenissen uit hun leven verwerkt? Wat waren de gevolgen voor de persoonlijkheidsontwikkeling? Wat waren hun gedachten, emoties, motivaties en weerstanden?

3. Derde dimensie: interacties
   De interactie, communicatiepatronen en de onderlinge beïnvloeding tussen de mensen uit een systeem.

4. Vierde dimensie: de relationele ethiek
   Deze dimensie gaat over de rechtvaardigheidskenmerken van relaties. De intrinsieke rechtvaardigheid van een relatie wordt bepaald door de balans van geven en ontvangen binnen een relatie.
   De eerste, tweede en derde dimensie helpen mensen te begrijpen. Om ze te motiveren tot verandering, is de vierde dimensie nodig. Mensen worden bewogen door recht en rechtvaardigheid. Het uitgangspunt van deze vierde dimensie is dat mensen aanspreekbaar zijn voor de belangen van de ander en niet alleen gericht zijn op de bevrediging van de eigen behoeften. Zelfs voor een klein kind geldt dit al.
   Belangrijke kernwoorden binnen deze relationeel- ethische dimensie zijn 'de balans van geven en nemen' en 'loyaliteit'.

[2] Genogram: een getekende stamboom met minstens drie generaties.

3. Loyaliteit

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk staat beschreven wat loyaliteit is. Er is veel over loyaliteit geschreven binnen de contextuele hulpverlening. Bij contextuele therapie wordt een persoonlijk probleem bekeken vanuit drie generaties. De grootouders, de ouders en het kind. Eerdere relaties hebben altijd effect op de persoonlijkheidsontwikkeling.
Ivan Boszormenyi- Nagy, een Hongaars- Amerikaanse psychiater heeft deze manier van benadering ontwikkeld. Met het woord context verwijst hij naar "de dynamische verbondenheid van de mens met zijn betekenisvolle relaties over verschillende generaties. Ieder mens maakt deel uit van een familiaal netwerk van verhoudingen, waarin iedereen met iedereen verbonden is in een dynamische balans van geven en nemen". (Michielsen, v. Mulligen, Hermkens, 1998:19)
In dit hoofdstuk staat beschreven wat daarmee wordt bedoeld. In de tweede paragraaf staat beschreven wat de balans van geven en nemen is en hoe deze uit evenwicht kan raken. Paragraaf drie gaat over het verschil tussen existentiële en verworven loyaliteit.
Hierna wordt in paragraaf vier uitgelegd wat verticale en horizontale loyaliteit is en welke invloed deze twee loyaliteiten op elkaar kunnen hebben.
Paragraaf vijg gaat over legaat en delegaat.
Als laatste wordt in paragraaf zes beschreven wat destructief recht en de roulerende rekening inhouden.
Voor dit hoofdstuk heb ik voornamelijk gebruik gemaakt van het boek Leren over leven in loyaliteit. Een boek over contextuele hulpverlening dat door M. Michielsen, W. van Mulligen en L. Hermkens tot stand is gekomen.

3.2 Balans van geven en nemen

In een rechtvaardige relatie ontstaat een evenwicht tussen het investeren in de ander en het ontvangen van de ander. Hierbij houdt men rekening met de behoeften van de ander. Als deze balans in evenwicht is, ontstaat er vertrouwen in de ander en is men zelf betrouwbaar.
Als een kind opgroeit tussen zorgzame volwassenen, leert het hen vertrouwen. Het kind weet dat hij kan rekenen op hun zorg en aandacht. Deze zorg hoeft niet perfect te zijn. Het kind heeft een groot vermogen om te vertrouwen, ook als de ouders even niet helemaal betrouwbaar zijn.
De ouders geven een kind heel veel. Daartegenover staat dat het kind ook heel veel teruggeeft, maar dat de ouders dat wel moeten kunnen zien. Als de ouders moeite hebben om dat te zien en het kind (onbewust!) geen erkenning geven voor wat het terugdoet, zal er altijd een schuld blijven bestaan. Kinderen hebben een grote bereidheid tot geven. Ze voelen vaak feilloos aan wat de ouder nodig heeft. Als het kind iets geeft dat in verhouding staat tot zijn ontwikkelingsniveau en zijn positie en het kind krijgt daar voldoende erkenning voor, ontstaat er bestaansrecht voor het kind. Als het kind krijgt wat het nodig heeft en daarbij iets terug kan geven, ontstaat er een positieve spiraal van betrouwbaar zijn.
Als de ouders moeite hebben om in te zien dat het kind geeft, krijgt het kind het gevoel van tekortschieten en van onrecht. Als het geven van het kind wel wordt gezien, groeit het zelfvertrouwen van het kind. Ook het vertrouwen in de ander neemt toe. Het kind voelt zich betekenisvol voor anderen en voelt zich waardevol als mens.
Als deze balans in evenwicht is durft het kind ook voor zichzelf op te komen. Hij weet waar de balans tussen geven en nemen ligt en cijfert zich niet helemaal weg ten koste van de ander.

3.3 Existentiële en verworven loyaliteit

Volgens Nagy is de band tussen ouders en kinderen existentieel. Dit houdt in dat de relatie onomkeerbaar, niet te vervangen is en de relatie kan niet worden ontkend. Dit is een feit en geen norm of gebod dat van buitenaf is opgelegd. Dit ontstaat door het feit dat het kind zijn leven krijgt van zijn ouders. Zo ontstaat er tussen hen een onomkeerbare band van rechten en verplichtingen, verdiensten en schulden. Deze band zal in de verdere relatie vorm krijgen. Of deze band wenselijk is of niet, of deze als positief of als negatief wordt ervaren, hij kan niet worden verbroken, wel ontkend.

Doordat de ouders het kind op de wereld zetten, zijn zij verantwoordelijk voor het kind. Door het feit van zijn bestaan heeft het kind recht op liefde, verzorging, opvoeding, enz. Door zorg, inspanning en verantwoord ouderschap kunnen de ouders nog meer loyaliteit van hun kind verdienen. Dit noemt Nagy de verworven loyaliteit.
Als het kind door anderen dan zijn biologische ouders wordt opgevoed, komt er een splitsing tussen de existentiële en de verworven loyaliteit. De existentiële loyaliteit ligt altijd bij de biologische ouders. De mensen die het kind opvoeden verdienen zijn loyaliteit. De verworven loyaliteit kan (deels) bij de dagelijkse opvoeders komen te liggen.
Voor het kind is het een extra belasting als de existentiële en verworven loyaliteit zijn opgesplitst. Dit kan het geval zijn als het kind door andere opvoeders dan de biologische ouders wordt opgevoed. Het is een moeilijke opgave om deze loyaliteiten met elkaar in balans te brengen. Als de opvoeders zich openlijk uitten over de verschillende mening van opvoeden, wordt de opgave voor het kind om deze loyaliteiten in balans te brengen haast onmogelijk.

3.4 Verticale en horizontale loyaliteit

Ouders en kinderen zijn verbonden door verticale loyaliteit. Verticale loyaliteit geeft aan dat het relaties tussen opeenvolgende generaties betreft. Binnen deze loyaliteit kan haast niet worden gesproken van een balans tussen geven en nemen. De verticale loyaliteit ontstaat door de geboorte van het kind. Hier heeft het kind zelf niet om gevraagd. Volgens het contextueel denken is dit is een verdienste die het kind niet zal kunnen terugbetalen. Deze verdiensten zijn in de verticale loyaliteit onomkeerbaar. Deze onomkeerbare relatie tussen ouders en kind noemt men asymmetrisch.
Naast de verticale loyaliteitsband tussen ouders en kind, bestaan er horizontale loyaliteitsbanden met broers, zussen, vrienden, partners, collega's en anderen. Deze relaties zijn symmetrisch, ze staan op voet van gelijkwaardigheid met elkaar. Er bestaat een balans tussen geven en nemen. Horizontale loyaliteit tussen twee personen houdt in dat je wilt voldoen aan zijn belangen en rekening houdt met de verwachtingen van die persoon. Andersom houdt de andere persoon ook rekening met jouw belangen en verwachtingen.
De wijze waarop de verticale loyaliteit zich manifesteert, kan invloed hebben op de manier hoe men omgaat met relaties in de horizontale loyaliteit. Dit speelt zich vaak af in het onbewuste. Aangezien de invloed vaak erg groot is, kunnen naaste betrokkenen dit vaak wel waarnemen. Deze vervorming van loyaliteit kan vaak generaties lang worden meegegeven. Door het maken van een genogram[3] en het kijken naar de andere dimensies van menselijke relaties vanuit het oogpunt van drie generaties, kan erachter worden gekomen hoe de loyaliteit zich heeft ontwikkeld binnen de drie generaties.

3.5 Legaat en delegaat

"Het legaat is de ethische verplichting om het erfgoed dat men ontvangen heeft van de vorige generaties, zodanig in zijn eigen leven vorm te geven, dat het een constructieve bijdrage betekent aan de volgende generaties" (Michielsen, v. Mulligen, Hermkens, 1998:29)
Met het erfgoed worden de verworvenheden, baten en lasten uit het verleden van voorouders en ouders bedoeld. In dit erfgoed zijn bepalende feiten aanwezig die door de generaties heen aan ieder worden doorgegeven. Deze feiten kunnen van velerlei aard zijn. Sommige existentiële feiten staan vast: zoals het geslacht. Andere invloeden worden erfelijk doorgegeven, zoals huidskleur, ras en aanleg. Men is niet vrij in de keuze hiervan.
Beïnvloeding vanuit vorige generaties en ouders gaat ook uit van levensfeiten en gebeurtenissen zoals overlijden en geboorte; zo laten ook scheiding, adoptie en het doorgemaakt hebben van onderdrukking en oorlogen hun indrukken na op de komende generaties.
De wijze waarop ieder individu al deze feiten, verworvenheden en lasten voor zichzelf in het levensplan integreert, en daarmee een schakel vormt naar de komende generaties, is zijn of haar legaat.
Binnen dit individuele legaat heeft men te maken met twee stromen van invloeden. De invloeden vanuit de verschillende generaties van moeders en van vaders zijde. Een legaat kan mee worden gekregen vanuit de geschiedenis of ondanks de geschiedenis worden gecreëerd.

[3] Genogram: een getekende stamboom met minstens drie generaties.

Als deze legaten worden herkent en erkent, is de kans groot dat men zich vrij voelt in het aangaan van loyale relaties en draagt het bij aan de toekomst van komende generaties. Hierbij gaat het erom dat de belangen van de toekomstige generaties behartigd worden.
Er wordt gesproken van een delegaat wanneer de belangen van de ouders, bewust of onbewust, voorrang krijgen boven de belangen van het kind. De ouders leggen hun verwachtingen vaak onbewust aan hun kinderen op. Hierbij worden vaak de tekortkomingen in de geschiedenis van de ouders doorgegeven aan de volgende generatie. Een kind kan van een delegaat een legaat maken door de delegaat zo'n wending te geven, dat de belangen van een volgende generatie worden behartigd. Delegaten kunnen leiden tot parentificatie[4].

3.6 Destructief recht en de roulerende rekening

Destructief recht is het recht dat mensen zich toe-eigenen om wraak te nemen op diegene die hen onrecht heeft aangedaan. De pijn die hen is aangedaan geeft hen 'het recht' om die te verhalen, soms op de dader zelf, maar vaak ook op een onschuldige derde. Dit is het principe van de roulerende rekening: aangedaan onrecht wordt op anderen verhaald. Vaak zonder spijt, want destructief recht maakt mensen blind voor de pijn van de (onschuldige) andere.
Een kind dat van jongsaf aan tekort komt en niet gezien wordt in zijn pogingen om de ouders te helpen, krijgt volgens zijn gevoel recht op wantrouwen of "destructief recht". Dit wantrouwen is zo fundamenteel, dat het leidt tot de verwachting dat mensen nooit te vertrouwen zijn en tot de noodzaak zelf onbetrouwbaar te zijn om te overleven in een onherbergzame wereld. Nagy spreekt hier van de roulerende rekening: de door de ouders niet betaalde rekening wordt aan anderen gepresenteerd: aan de partner, en aan het eigen kind, dat vanwege zijn loyaliteit zeer geneigd is die rekening te betalen.
Hoe ernstig ook de verwaarlozing, wat blijft is het feit dat het kind zijn leven van zijn ouders gekregen heeft en dat er altijd een vorm van zorg is geweest. De loyaliteit blijft dan ook bestaan, maar deze gaat samen met, wordt als het ware overwoekerd door schuldgevoelens en terechte woede. Hoewel in deze gedachtegang dit kind recht heeft op wantrouwen en gerechtigd is tot destructiviteit, is het tegelijkertijd duidelijk, dat dit 'recht' de ontwikkeling van goede relaties, die ieder kind en ieder mens nodig heeft, in de weg staat. Dit wantrouwen en destructief recht van het kind verhindert het om de zorg, aandacht en grenzen die het nodig heeft van anderen te krijgen, als de ouders het hem niet kunnen geven.
Ouders, die als kind geconfronteerd zijn met groot (maatschappelijk en persoonlijk) onrecht worden daardoor "destructief gerechtigd", d.w.z. gerechtigd om compensatie te zoeken voor het geleden onrecht.
Het leunen (gebruik maken van) het destructief recht kan verschillende vormen aannemen. Deze vormen zitten tussen twee uitersten:

- Enerzijds niet kunnen geven (en dus niet kunnen zien wat het effect van zijn destructief gedrag op anderen is):
- Anderzijds niet kunnen ontvangen (en dus de ander niet de kans geven om zijn relationele schuld in te lossen), waardoor men opnieuw uitgebuit en door anderen onrechtvaardig behandeld wordt. (Michielsen, v. Mulligen, Hermkens, 1998: 28)

Destructief recht kan niet verminderen of verdwijnen. Men kan wel de keuze maken er niet langer op te leunen.

[4] Parentificatie: Het gedrag van kinderen waarbij zij de verantwoordelijkheden van (een van) de ouders overnemen. (Zie ook Hoofdstuk 3)

4. Loyaliteitsconflicten

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk staat beschreven welke verschillende vormen van loyaliteitsconflicten in de literatuur zijn beschreven. Elke paragraaf wordt afgesloten met een voorbeeld om de tekst de verduidelijken.
Achtereenvolgens worden gespleten loyaliteit, onzichtbare loyaliteit, overdreven loyaliteit en negatieve loyaliteit behandeld.

4.2 Gespleten loyaliteit

Gespleten loyaliteit betekent dat het voelen en vormgeven van loyaliteit met de ene persoon verraad betekent van een andere persoon. Mensen die deze gespleten loyaliteit ervaren voelen zich klem zitten in de situatie. Welke keuze ze ook maken, het is nooit goed. Ze voelen dat ze moeten kiezen tussen twee personen.
Gespleten loyaliteit kan zich voordoen bij kinderen van gescheiden ouders. Omdat het hier over verticale loyaliteit gaat, wordt er gesproken over gespleten primaire loyaliteit. Het kind wordt verscheurd tussen elkaar wantrouwende ouders of andere volwassenen die de fundamentele zorg voor het kind op zich hebben genomen. Als de ouders eisen aan het kind stellen die in conflict zijn met elkaar, krijgt deze het gevoel te moeten kiezen voor een van de ouders. De wortels van het kind liggen bij beide ouders en het kind zal beide ouders loyaal willen blijven. Maar kiezen voor de ene ouder betekent in deze situatie afvallen van de andere ouder.
Als het kind krampachtig naar beide ouders loyaal blijft, kunnen er uiteindelijk problemen ontstaan. Het kind leert dat het aangaan van relaties en hechting riskant is. Dit kan problemen geven in de manier waarop het kind relaties ontwikkelt. Daarnaast kunnen er ook nog andere problemen ontstaan. Bekende symptomen zijn; depressie, psychosomatische klachten, automutilatie en gedragsproblemen.
Een andere mogelijkheid is dat het kind zich redt door te kiezen voor een van de ouders. Het kind zal aan de ene ouder loyaal blijven. De loyaliteit voor de andere ouder wordt onzichtbaar.

4.3 Onzichtbare loyaliteit

Loyaliteit wordt in meer of mindere mate onzichtbaar wanneer de intensiteit en de spanning van het niet openlijk loyaal kunnen zijn naar een persoon toeneemt. Dit betekent dat de loyaliteit wordt ontkend. Deze onzichtbare loyaliteiten beïnvloeden de gekozen relatie. Het betekent dat er niet of nauwelijks sprake is van wederkerigheid in een relatie. Ook werkt de onzichtbare loyaliteit van ouders of vorige generaties door in nieuwe relaties die niets met de oorzaak te maken hebben.
Een voorbeeld hiervan is een kind die partij heeft (moeten) kiezen voor moeder en daarbij ontkent dat hij een vader heeft. In deze situatie heeft moeder ook een onzichtbare loyaliteit naar haar ex partner als zij het bestaan van de ander ontkent.
Andersom kunnen de ouders ook verklaren geen kinderen meer te hebben, omdat zij het gedrag van hun kinderen niet accepteren.
In beide voorbeelden wordt de relatie geheel verbroken.
Vaak blijkt dat de persoon die ontkend wordt juist heel aanwezig is en veel invloed heeft op het doen en laten.

4.4 Overdreven loyaliteit

Van overdreven loyaliteit is sprake wanneer de ouders hun verdiensten zodanig benadrukken dat het kind weinig mogelijkheden heeft om een eigen leven te gaan leiden. De ouders dwingen (soms ook onbewust) het kind tot tegenprestaties. In de verticale loyaliteit met ouders, zal het kind de ouders niet afvallen. De verticale loyaliteit is immers onomkeerbaar. Het kind zal nooit zoveel verdiensten kunnen bieden dat er een evenwicht ontstaat. Wanneer het kind ‘ouder van de ouders’ wordt noemt Nagy dit parentificatie. Het kind voelt zich gedwongen het eigen leven op te geven ten dienste van de ouders.

4.5 Negatieve loyaliteit

Er wordt gesproken van negatieve loyaliteit wanneer de ouders het kind zo hebben opgevoed dat het kind de kans is ontnomen om zich te ontwikkelen tot een mens dat zich heeft leren hechten. Hierdoor kunnen zich hechtingsstoornissen bij het kind ontwikkelen. Het kind heeft veel negatieve voorbeelden gehad en veel negatief commentaar op wie het is en wat het doet. Hierdoor zou het kind kunnen voelen dat hij aan deze negatieve verwachtingen moet voldoen. Hierdoor kan een kind negatief gedrag gaan vertonen. Ook het zelfbeeld van een kind kan erg laag worden door negatief commentaar.
Ook faalangst kan het gevolg zijn van negatieve loyaliteit. Als (een van de) ouders erg faalangstig is, ziet het kind dat ongetwijfeld. Het kind zal deze voorbeelden overnemen en verinnerlijken tot eigen gedrag. Faalangst kan veel verschillende oorzaken hebben, dit is er één van.

5. Parentificatie

5.1 Inleiding

Met parentificatie wordt het gedrag van kinderen waarbij zij de verantwoordelijkheden van (een van) de ouders overnemen bedoeld.
Er wordt onderscheid gemaakt tussen constructieve en destructieve parentificatie. In de constructieve parentificatie geeft het kind of zorgt het kind voor een ouder binnen zijn ontwikkelingsmogelijkheden, daarbij kan de ouder zien wat het kind investeert en het daarvoor erkenning geven. De directe gevolgen daarvan zijn positief, ze zijn zelfs noodzakelijk voor het kind: het wordt gezien als betekenisvol, als iemand die een goede bijdrage levert aan het geheel. Het draagt bij aan zijn zelfafbakening (ik ben iemand, ik wordt gezien, ik besta) en zelfwaarde (ik doe ertoe, ik ben waardevol voor mijzelf en anderen). Dit is het natuurlijke vermogen van een kind om te geven en, als dat erkend wordt, ontwikkelt het kind het vermogen om verantwoordelijkheid op zich te nemen. Daarnaast ontstaat er ook zelfwaarde. Voorwaarde hierbij is wel dat ouders niet te veel vragen van het kind en kunnen 'zien' dat het kind geeft.

Bij destructieve parentificatie ontstaat er een gezinspatroon waarbij generatielijnen worden overschreden. Het kind vervult ouderlijke functies ten opzichte van een ouder. De rollen van ouder en kind worden omgekeerd. Het kind kan niet anders dan tekortschieten in zijn ‘ouderrol’ en wordt niet geaccepteerd in het kind zijn. Door de verticale loyaliteitsband tussen ouder en kind verzet het kind zich zelden bewust of openlijk tegen deze parentificatie. Door deze existentiële loyaliteit, wil het kind zorgdragen voor de ouder. De ouders hebben vaak niet de mogelijkheden om deze omgekeerde ouder kind relatie terug te draaien. Dit kan verschillende vormen aannemen. Soms is het kind de ouder van zijn ouder. Het kind geeft de ouder dan b.v. zorg, steun of troost. Het kind kan ook de rol van afwezige partner van de ouder aannemen. Hierbij fungeert het kind als praatpaal of emotionele steun en toeverlaat. Ook kan een kind ook de rol van verzorger van de andere kinderen op zich nemen. Het kind neemt als het ware de rol van oppas op zich. In al deze gevallen gaat het om ernstige belastende rollen, taken waar het kind uit loyaliteit aan voldoet omdat het in het geven aan de ouders niet anders kan.
Bij destructieve parentificatie wordt de ontwikkeling gestagneerd, zowel cognitief (leren), sociaal (isolement), emotioneel (neerslachtig, stil) als biologisch (groeiachterstand). Het geven is niet meer passend, erkenning hiervoor geven maakt alleen maar meer destructief: jezelf helemaal opofferen wordt dan een identiteit(sstoornis).

In de volgende paragrafen staan de verschillende vormen van parentificatie nader beschreven.

5.2 Het zorgende kind

Parentificatie kan vele uitingsvormen hebben. Zoals het kind dat ouder van de ouder kan zijn, of partner van de ouder, of ouder van de andere kinderen Dit wordt het zorgende kind genoemd. Het kind vervult taken ver boven zijn leeftijdsniveau of ontwikkelingsniveau. Dit zijn meestal verzorgende taken ten opzichte van de ouders. Zoals huishoudelijke taken, verzorging van broers of zussen of het verlenen emotionele steun en troost aan de ouders. De ouders zijn vaak overbelast wat de taken van het geparentificeerde kind nog zwaarder maken. Deze overbelasting heeft vaak te maken met de intergenerationele balans van de ouder. De ouders hebben zelf vaak een groot tekort aan ouderlijke zorg gehad en zijn hierdoor overbelast. Dit herhaalt zich vaak generaties lang. Het zorgende kind zal het tekort van de ouder proberen op te vullen door verzorgende taken op zich te nemen. Het kind ontwikkelt al vroeg een gevoeligheid om de ouders aan te voelen en te voorzien in hun behoeftes.
Als het kind deze verzorgende taken op zich neemt gaat dat ten koste van de emotionele ontwikkeling en de eigen ontwikkelingstaken. Zo heeft het verzorgende kind weinig contact met leeftijdgenootjes, omdat hij thuis altijd nog wel wat te doen heeft. Hij heeft voornamelijk contact met oudere kinderen of volwassenen. Daarnaast gebruikt hij altijd het ‘gezond verstand’. Speelsheid, spontaniteit en uitbundigheid en zich onbezorgd als kind gedragen zal het kind niet vaak vertonen. Het kind is erg gevoelig voor de noden van anderen. Het kind kan moeilijk zijn eigen behoeften en wensen kenbaar maken. Hij is voortdurend bezig met geven en kan zelf geen hulp of aandacht ontvangen.

De zorg die deze kinderen aan de ouders geven, resulteert zelden in een zich beter voelen van de ouder. Hierdoor voelt het kind zich schuldig, omdat hij denkt niet genoeg te zorgen voor de ouder. Dit heeft gevoelens van minderwaardigheid en een negatief zelfbeeld tot gevolg. Er ontstaat dan een patroon van altijd zorgen voor de ander en zelf geen zorg kunnen ontvangen. Uiteindelijk kunnen hier uitputting en depressieve klachten door ontstaan, dat kan resulteren in een negatieve spiraal. Door op latere leeftijd ook steeds de zorg van anderen op zich te nemen ontstaat in het sociale netwerk van het kind vaak een patroon van relaties waarin anderen steunen op het 'zorgende kind'. Als zulke ervaringen zich voor blijven doen, ontstaat er een negatief beeld van 'anderen'. Ze kunnen het gevoel krijgen dat iedereen van hen profiteert. Ze kunnen zelf vaak moeilijk inzien dat zij daarentegen zelf altijd zorg bieden en geen zorg kunnen of willen ontvangen.
Deze parentificatie resulteert vaak in een groot empatisch vermogen dat samengaat met een gebrek aan voeling met eigen behoeftes en verlangens. Ze hebben vaak geen idee van wat ze zelf willen of nodig hebben. Er is bij deze cliënten een verstoorde balans tussen wat rechtvaardig is voor zichzelf en de ander. Deze balans lijkt over te hellen 'ten gunste' van de ander.

5.3 Het kind dat kind moet blijven

Dit wordt ook wel het verzorgde kind genoemd. Dit kan b.v. opspelen als het kind ouder en meer zelfstandig gaat worden. De ouders zijn bang hun kind te verliezen. Er ontstaat bij het kind een conflict tussen de behoefte aan individuele autonomie en het afhankelijk blijven uit loyaliteit aan de zorgbehoefte van de ouder. Dit conflict kan groter worden wanneer de kinderen het ouderlijk huis gaan verlaten. Het kind voelt (vaak onbewust) feilloos aan als de ouders moeite hebben met het loslaten van het kind. Vanuit zijn loyaliteit naar zijn ouders zal het kind voldoen aan de verwachtingen van de ouders en dus kind blijven en niet volwassen worden. De ouders blijven ouder van het 'kleine kind'. Verwenning en overprotectie zijn veel voorkomende gevolgen. Nagy beschrijft dit subtiel klein houden als een van de ergste vormen van parentificatie.
Deze parentificatie leidt er vaak toe dat het kind moeilijk zijn verantwoordelijkheden neemt en dat hij uitdagingen niet aan durft te gaan. De verantwoordelijkheden werden door de ouders op zich genomen. Het eigen gezin wordt als veilig beschouwd, waar het kind klein kan zijn. De buitenwereld wordt vaak als 'de boze wereld van de volwassenen' gezien. Van jongs af aan wordt het kind in de positie geduwd van ontvanger. De ouders geven aan het kind en het kind moet dat dankbaar ontvangen. Het kind hoeft zelf niets te doen, want het ontvangt wat hij nodig lijkt te hebben. Doordat het kind zich aanpast aan de verwachtingen van de ouder wordt het aardig gevonden, dus zal het kind dankbaar zijn voor alles dat hij ontvangt. Hierdoor leert het kind niet te geven. Daarbij komt dat het kind niet zijn eigen behoeften leert kennen. Hij ontvangt alles dat hij nodig heeft van zijn ouders.
Het verzorgde kind vertoont kinderlijk, niet leeftijdsadequaat gedrag en is geneigd tot sociale contacten met jongere kinderen. Het kind zal in sociale contacten bedrogen uit komen. Het kind heeft geleerd dat alles voor hem gedaan wordt. Aangezien sociale contacten uitgaan van wederkerigheid, zal het kind zich tekort gedaan voelen. Hierdoor verloopt het aangaan van horizontale relaties moeilijk. Daarbij neemt het kind door het aangaan van horizontale relaties een beetje afstand van de ouders. Dit zorgt voor een permanent loyaliteitsconflict tussen horizontale en verticale relaties.
Een variant op deze passief afhankelijke parentificatie is het 'ziekelijke kind' met psychosomatische klachten. In plaats van zich verbaal uit te drukken van de innerlijke leefwereld maken deze kinderen gebruik van lichaamstaal. Dit is vaak een kenmerk dat bij meerdere gezinsleden voorkomt. Dit betekent dat het kind op deze manier loyaal blijft aan de omgangsvormen binnen het gezin. De kans is groot dat dit kind zijn hele leven psychosomatische klachten blijft houden. Dit omdat het nooit uitdrukking heeft leren geven aan zijn beleving, behoeften en relationele werkelijkheid. De kans is groot dat het kind blijft communiceren via psychosomatische klachten.
Het kan ook voorkomen dat het kind de enige binnen het gezin is met psychosomatische klachten. Dit kan b.v. komen doordat het kind het verdriet, de eenzaamheid of b.v. de depressie van moeder aanvoelt. Het kind probeert door middel van zijn psychosomatische klachten zin aan het leven van moeder te geven. Moeder haalt de zin van het bestaan uit de verzorging van haar kind. Het kind doet dit onbewust en ziet niet in wat zijn eigen aandeel hierin is. Hierdoor blijft het kind een verstoorde balans van geven en nemen hebben.

Het zorgende kind wordt wel actief geparentificeerd genoemd en het verzorgde kind als passief.

5.4 Het perfecte kind

Zorgende kinderen zijn in de eerste plaats gevoelig voor de behoeften van de ouders. Het perfecte kind daarentegen is gevoelig voor de verwachtingen van de ouders. Zo hebben perfecte kinderen goede schoolprestaties en maken zij verschillende keuzes in hun leven die aansluiten bij de (expliciete of impliciete) wensen en verwachtingen van de ouders. Ze gedragen zich zoals de ouders vinden dat ze zich moeten gedragen.
De ouders hebben vaak niet de mogelijkheden om in te zien welke lasten ze op de schouders van hun kinderen leggen. De verwachtingen van de ouders gaan vaak voorbij aan de mogelijkheden en beperkingen van het individuele kind. De ouders zijn trots op de prestaties die de kinderen hebben. Dit geeft de ouders het gevoel dat ze 'geslaagde ouders' zijn. Daartegenover staat dat ze vaak nog niet de mogelijkheden hebben ontwikkeld om de kinderen te waarderen om wie ze zijn.
Perfecte kinderen zijn erg gevoelig voor de verwachtingen van anderen. Zij proberen continue aan deze verwachtingen te voldoen. Hierdoor leren ze hun eigen verlangens niet goed herkennen. Ze zullen zich ook afschermen van hun eigen emoties. "De verwachtingen van de anderen worden hun eigen verwachtingen naar zichzelf". (Michielsen, v. Mulligen, Hermkens, 1998: 103)
Als de verwachtingen van de ouders de mogelijkheden van het kind te boven gaan, hebben de kinderen het gevoel te falen. De kinderen gaan net als hun ouders hele hoge eisen aan zichzelf stellen. Dit alles kan gemakkelijk leiden tot faalangst. Om niet te falen zullen sommige kinderen gaan liegen, zodat ze de ouders het idee geven het perfecte kind te zijn.
Het perfectionistische streven van deze kinderen leidt vaak tot de ontwikkeling van een sterke discipline en een groot maatschappelijk succes. Dit is naar de buitenwereld toe. Zelf hebben ze vaak een gebrek aan intimiteit, afgeschermde emoties en een gevoel van eenzaamheid. Ze blijven zich voortdurend aanpassen aan de verwachtingen van anderen. Dit gaat ten koste van de eigenheid van het kind. Ze kijken vanuit de ogen van de ander oordelend naar zichzelf. Dit kan uiteindelijk leiden tot stress en psychosomatische klachten.

5.5 De zondebok

Nagy omschrijft de zondebok als volgt: 'De zondebok wordt op oneerlijke wijze gedwongen om verantwoordelijkheid op zich te nemen voor de lasten of de vergrijpen van een ander.' (Nagy en Krasner, 1994:99) (stond in Michielsen, v. Mulligen, Hermkens, 1998: 104)

Een zondebok kan ontstaan binnen een gezin waar grote spanningen heersen. Dit kunnen b.v. spanningen tussen beide ouders zijn. Het kind voelt de angst dat een van de ouders het gezin kan verlaten. Het kind kan ervoor zorgen dat de spanning via hem wordt afgeleid, zodat hij nog enige controle over de situatie houdt. De spanningen naar hen toe trekken is de manier die ze ontwikkelen om toch enige greep te krijgen op de spanningen tussen anderen. Dit afleiden doet het kind door middel van 'probleem' gedrag. Er zijn vier factoren die het zondebokproces beïnvloeden: (Michielsen, v. Mulligen, Hermkens, 1998: 104)

- Hardnekkige afleidingsmanoeuvres naar een kind;
- Bijna dwangmatig volhouden dat er geen ouderlijke conflicten zijn;
- Verwijten van beide ouders aan het adres van eerdergenoemd kind;
- Meedoen van het kind aan dit patroon.

De 'zorg' die de zondebok in het gezin verleent is de schuld van alle problemen op zich nemen. Hij offert zichzelf op ten voordele van het hele gezin. De ouders zijn vaak niet in staat dit gedrag als zorg te herkennen. Het gedrag wordt immers als lastig ervaren. Dit leidt vaak tot een destructieve vorm van parentificatie.
Omdat de ouders deze vorm van zorg niet als hulp zien, krijgt het kind geen erkenning voor de zorg die hij verleent. Hij krijgt vaak zelfs de schuld van alle problemen die er binnen het gezin zijn.
Als de spanningen binnen een gezin te hoog oplopen wordt de zondebok vaak buiten het gezin gestoten. Dit kan zich onder andere uitten door een plaatsing binnen een residentiële setting. Deze plaatsing kan nog meer schuldgevoelens oproepen bij het kind. Dit kan zich uitten door ernstige gedragsproblemen binnen de instelling. Alsof het kind hiermee wil laten zien dat de hulpverleners net als de ouders het kind niet kunnen opvoeden. Dit sterkt de ouders met de gedachte dat het niet aan hun opvoeding ligt. De hulpverleners kunnen het immers ook niet.

Doordat de zondebok altijd de schuld op zich neemt, wordt zijn zelfbeeld gekwetst, krijgt hij minderwaardigheidsgevoelens en wantrouwen tegenover anderen. Het kind denkt immers dat hij het toch altijd gedaan heeft.
Binnen het gezin heeft het kind een aparte positie. Hij past eigenlijk niet helemaal binnen het gezin en staat er net iets buiten. Dit herhaalt zich in de rest van het leven van de zondebok. Het zal een makkelijk doelwit worden voor pesterijen op school en andere sociale situaties. Vanuit de angst voor afwijzing, gaan ze zich zodanig tot de anderen verhouden dat ze gemakkelijk een doelwit worden om gepest te worden. Hierdoor wordt samenwerken in een groep of team ook lastig. Binnen vriendschappen en partnerrelaties vinden ze het moeilijk te geloven dat zij het waard zijn om geliefd te worden.
Er kan hier een verschil worden gemaakt tussen het zwarte schaap en de zondebok. Het zwarte schaap zal zich in bovenstaande situaties erg machteloos en nutteloos voelen. Hij heeft het gevoel door niemand aardig gevonden te worden. Het zwarte schaap zal zich hierdoor terugtrekken uit sociale situaties. Hij ervaart steeds minder het recht om te ontvangen.
De zondebok daarentegen zal zich eerder met een houding van 'ik heb niemand nodig' in sociale situaties laten zien. Hierdoor komt hij snel over- assertief over. Het lijkt alsof hij relaties op basis van wederkerigheid aangaat. Hij kan zich empatisch opstellen en actief zorgdragen.
Toch kan hij zich nooit echt verbinden door het wantrouwen in anderen dat hij bezit. Hij wil wel rekening houden met opvattingen van een ander en geeft actief, maar kan zelf vaak moeilijk ontvangen.
Zondebokken krijgen over het algemeen geen erkenning voor wat zij investeren in het gezin. Er ontstaat vaak jaloezie naar broers en zussen die wel erkenning krijgen. (zeker als het hier gaat om perfecte of zorgende kinderen) Dit kan het gekwetste zelfbeeld versterken. Dit kan zich ontwikkelen in verschillende persoonlijkheidsstoornissen.

De rollen van het perfecte kind en de zondebok liggen erg dicht bij elkaar. Als het perfecte kind er niet meer in slaagt aan het ideaalbeeld van de ouders te voldoen komt het vaak in de positie van zondebok terecht. In een gezin komen vaak een perfect kind en een zondebok, die snel van positie kunnen wisselen.

6. Tips voor begeleiders

6.1 Inleiding

In de voorgaande hoofdstukken staat theorie beschreven over loyaliteit, loyaliteitsconflicten en parentificatie. Deze theorie is erg belangrijk bij het begrijpen van problemen die kinderen hiermee kunnen hebben. Door het lezen van de theorie wordt er meer begrip gekweekt bij de verschillende mensen die werken met kinderen met deze problematiek. Begrip is naar mijn idee een van de belangrijkste aspecten in het werken met kinderen met deze problematiek.
In dit hoofdstuk staan verschillende tips en ideeën voor begeleiders die werken met kinderen met een loyaliteitsconflict. Er worden geen vaststaande regels beschreven. Dit zou impliceren dat als die regels nageleefd zouden worden, het loyaliteitsconflict op zou kunnen lossen. Ik ben van mening dat dat op die manier niet kan. Daarom geef ik tips en ideeën waaraan begeleiders steun kunnen hebben als zij hulp bieden aan kinderen met een loyaliteitsconflict.
Ik maak in dit hoofdstuk onderscheid tussen wat er op een leefgroep door begeleiders gedaan kan worden en wat de hulp van de ouderbegeleider in samenwerking met de groepswerkers kan zijn.

Het was niet makkelijk om in de literatuur duidelijke ideeën te vinden om kinderen met een loyaliteitsconflict te ondersteunen. Zeker niet specifiek voor kinderen die in een residentiële setting wonen. In de literatuur staat voornamelijk beschreven hoe volwassenen die in hun jeugd een loyaliteitsconflict hebben gehad of nog steeds hebben ondersteunt kunnen worden.
Om tot dit hoofdstuk te komen heb ik gebruik gemaakt van verschillende artikelen, een aantal boeken (waarin vaak maar hele summiere informatie stond) en een gesprek met een ouderbegeleider met veel ervaring op dit gebied. Daarnaast heb ik ook mijn eigen ervaringen in het groepswerk gebruikt. Veel tips en ideeën zijn niet afkomstig uit uitgebreid wetenschappelijk onderzoek, maar afkomstig van ervaringen van mij of anderen aangevuld met informatie uit verschillende artikelen en boeken. Het zou goed zijn als er eens wordt bekeken of de beschreven interventies op de lange termijn daadwerkelijk hulp bieden. Helaas past dit niet binnen het tijdsbestek van deze afstudeeropdracht.

6.2 Tips en ideeën voor het begeleiden op de leefgroep

Als eerste is het van belang dat zowel de ouders als het kind gesteund worden door de groepswerkers. In eerste instantie zien veel groepswerkers in dat het kind gesteund moet worden. Doordat de groepswerker continue met het kind werkt, krijgt hij vel empathie voor het kind. Dat maakt het makkelijker om het kind te steunen. Daarbij worden soms (vaak onbewust) de ouders over het hoofd gezien. Om kinderen met een loyaliteitsconflict te kunnen steunen is het van belang dat ook de ouders gesteund worden. Alleen dan kan de spiraal van negatief gedrag doorbroken worden. Hierbij is het naar mijn idee van belang dat niemand de schuld krijgt van de problemen die ontstaan zijn. Het is soms erg gemakkelijk om ouders de schuld te geven van een loyaliteitsconflict, maar ook vanuit de ouders is de loyaliteit met hun kind erg sterk. Ik denk dat geen enkele ouder bewust zijn kind onrecht aan zal doen. Hierdoor hebben zij geen schuld aan de situatie. Wel kunnen zij geholpen worden hun mogelijkheden uit te breiden, waardoor de relatie tussen ouder en kind gezonder wordt.
Voor het begeleiden op de leefgroep denk ik dat eerste het vertrouwen van zowel het kind als de ouder gewonnen moet worden. Van daaruit kan een goede samenwerking tot stand worden gebracht. Om dat vertrouwen te krijgen moet zowel het kind als de ouder gesteund worden. Hoewel de ouderbegeleider meer gesprekken met de ouders voert, moeten ook de groepswerkers het vertrouwen krijgen van de ouder.
Als dit vertrouwen gewonnen is, is het naar mijn idee van belang dat de spiraal van negatief gedrag doorbroken wordt.
Hieronder staan een aantal tips omschreven die kunnen helpen bij het krijgen van vertrouwen en het doorbreken van een spiraal van negatief gedrag.

- Kies geen partij
  Naar mijn idee moet de begeleider van het kind geen partij kiezen. De begeleider moet zowel het kind als de ouders steunen. Als het kind voelt dat de begeleider ook zijn ouders afkeurt, zal hij nog dieper in het loyaliteitsconflict geraken. Daarbij kunnen ook de ouders zich niet gesteund voelen door de groepswerkers. Dit kan zowel gevolgen hebben voor het gevoel van de ouders (b.v. schuldgevoel), als voor de behandeling. Als ouders zich niet

gesteund voelen wordt de kans dat zijn meewerken aan de behandeling minder. De vervormde relatie tussen de ouders en het kind blijft dan bestaan.
Als het gaat over gespleten loyaliteit is het naar mijn idee van belang dat de groepswerker geen partij kiest voor vader danwel moeder. Op die manier zou er nog meer druk komen te liggen op het kind. Het kind zou kunnen denken dat hij van zijn ouders een keuze moet maken, maar dat ook de groepswerkers hem tot een keuze 'dwingen'.

- Geef onvoorwaardelijke steun
  Ik vind het belangrijk dat zowel de ouders als het kind gesteund worden. In een emotionele bui van het kind of de ouder zal er negatief over de ander gepraat worden. Het is dan van belang dat de begeleider de persoon (het kind of de ouder) nooit afvalt. Er heeft namelijk niemand schuld aan deze situatie! Wel kan het gedrag dat die persoon vertoont afgekeurd worden.

- Waardeer het kind
  Kinderen met een loyaliteitsconflict of kinderen die geparentificeerd zijn hebben vaak minder steun ervaren in hun eigen gevoelens. Mede hierdoor kan het vertrouwen in volwassenen zijn afgenomen. Het is van belang dat het vertrouwen in volwassenen weer groeit. In de leefgroep kan dit gedaan worden door als groepswerker betrouwbaar te zijn. Ik denk dat iemand betrouwbaar is als hij zijn afspraken nakomt en voorspelbaar reageert. Wangedrag van het kind dient naar mijn idee altijd afgekeurd te worden, maar om het vertrouwen in volwassenen te laten groeien moet het kind zelf niet afgekeurd worden. Hierbij is het van belang dat de begeleider begrijpt waar het gedrag vandaan komt. Wangedrag kan bijvoorbeeld te maken hebben met de roulerende rekening (waarom betrouwbaar zijn als niemand om mij heen betrouwbaar is). Ook kan het wangedrag te maken hebben met spanning die er heersen omtrent een loyaliteitsconflict. Hierbij kan het wangedrag afgekeurd worden en toch begrip voor de situatie worden getoond.

- Steun het kind in het aangaan van relaties
  Kinderen met een loyaliteitsconflict of kinderen die geparentificeerd zijn kunnen moeite hebben met het aangaan van relaties. De balans van geven en nemen kan verstoord zijn. De relatie met de ouders kan hierdoor verstoord zijn. Vaak werkt dit door in het aangaan van andere relaties. Hierdoor kan het voor het kind moeilijk zijn om vriendschappen met leeftijdsgenootjes aan te gaan. Ik denk dat groepsleiders kinderen hier goed in kunnen steunen. Dit kan op heel veel verschillende manieren. Soms is het genoeg om een kind een instructie te geven hoe hij een ander kind kan vragen om samen te spelen. Een ander kind heeft misschien meer baad bij een (op zijn niveau aangepaste) uitleg over geven en nemen binnen een vriendschap. Weer een ander kind heeft misschien naast de steun op de leefgroep ook een sova (sociale vaardigheden) training nodig. En zo zijn er nog vele varianten.

- Houdt rekening met de manier van contactname
  Uit negatieve loyaliteit kunnen hechtingsstoornissen voortkomen. Hier moet de begeleiding rekening mee houden in het aangaan van een relatie met het kind.

- Sluit aan bij de ontwikkelingstaken van het kind
  Het zorgende kind heeft veel verantwoordelijkheden op zich genomen. Zij nemen veel zorg op zich voor anderen en hebben niet geleerd zorg te ontvangen. In de leefgroep is het van belang dat er verantwoordelijkheden worden overgenomen van het zorgende kind. Dit kan niet ineens! Het kind heeft immers niet geleerd zorg te ontvangen en zal zich er niet prettig bij voelen als ineens alle verantwoordelijkheden door een ander worden overgenomen. Naar mijn idee is het van belang dat eerst binnen de leefgroepsituatie deze verantwoordelijkheden worden overgenomen door de begeleiders. Pas als dat goed loopt kan deze situatie met behulp van de ouderbegeleider worden overgebracht op de gezinssituatie.
  Het kind dat kind moet blijven moet het tegenovergestelde leren. Dit kind moet leren meer eigen verantwoordelijkheid te dragen. Deze verantwoordelijkheden moeten passen bij het ontwikkelingsniveau van het kind. Ook dit moet in kleine stapjes gebeuren. Afhankelijk van het ontwikkelingsniveau van het kind kan er bijvoorbeeld worden gestart met het geven van eigen verantwoordelijkheid in de eigen lichaamshygiëne, of met het helpen van kleine huishoudelijke taakjes zoals eigen kamer opruimen, afwassen en tafel dekken.

- Geef uitleg over de opname
  Een kind dat net opgenomen is, heeft waarschijnlijk veel vragen. Misschien voelt het kind

zich wel 'weggedaan' door de ouders. Hij woont immers (tijdelijk) niet thuis. Ik vind het belangrijk om het kind duidelijk te maken dat het niet weggedaan is. Het kind is hier zodat hij en zijn ouders veel kunnen leren. De ouders zorgen heel goed voor hun kind door het op die groep te plaatsen. Ze willen het beste en het beste is op dit moment een (tijdelijke) uithuisplaatsing waarbij zowel ouders als het kind kunnen leren hoe met elkaar om te gaan.

- Houdt rekening met loyaliteitsverandering door opname van een kind in een leefgroep
  Als een kind wordt opgenomen in een leefgroep, verandert er wat in de loyaliteit. Zo kan het kind veel verschillende vragen hebben over de opname (zie boven). Doordat het kind (tijdelijk) niet meer thuis woont, verandert de relatie met de ouders. Het kind ziet zijn ouders niet meer dagelijks. Voor groepswerkers kan dit bijna 'gewoon' worden. Alle kinderen waarmee zij werken zijn immers uit huis geplaatst. Voor de kinderen en hun ouders is dit helemaal niet gewoon. Waarschijnlijk wonen andere kinderen uit hun omgeving allemaal thuis bij hun ouders.

6.3 Tips en ideeën voor het contact met de ouderbegeleider

Niet alleen de kinderen, maar ook de ouders van kinderen met een loyaliteitsconflict moeten gesteund worden. Hiervoor stond al beschreven hoe dit op de leefgroep kan gebeuren. Naast de ondersteuning op de leefgroep is het van belang dat er goede communicatie is tussen de ouders, de groepswerkers en een ouderbegeleider. Een goede communicatie tussen groepswerker en ouderbegeleider maakt dat de hulpverlening betrouwbaar wordt. Zowel de ouderbegeleider als de groepswerker geven dezelfde informatie aan de ouders. Ook wordt zo duidelijk dat de ouderbegeleider en groepswerker op een lijn zitten en beide het beste willen voor zowel ouder als kind.
Als het kind zich eenmaal veilig voelt op de leefgroep en de ouders gewend zijn aan het idee dat hun kind even niet meer thuis woont, is het van belang dat er wordt gekeken hoe het probleemgedrag dat samenhangt met het loyaliteitsconflict opgelost kan worden.
Ik denk dat het gedrag van zowel ouders als kind veranderd kan worden door inzicht te geven in de problemen. Ik vind het de taak van de ouderbegeleider om dit inzicht aan de ouders proberen te geven. Hierbij is een goede samenwerking met de groepswerkers belangrijk. Als het kind genoeg capaciteiten heeft om op zijn eigen niveau ook inzicht in de situatie te krijgen, is het van belang dat het kind wordt betrokken bij (enkele) gesprekken van de ouders.
Ik denk dat het bij veel kinderen belangrijk is om de ouders (eventueel met hulp van begeleiding) nog eens tegen het kind te zeggen waarom hij in deze instelling woont. Hierbij kunnen ouders duidelijk maken dat het kind niet 'weggedaan' wordt.
Zo zijn er nog veel meer varianten die aansluiten op de behandeling van het hele gezin. Ik laat het hier echter bij de belangrijkste informatie die nodig is voor een goede samenwerking tussen de groepswerkers, ouderbegeleider en ouders. Dit is een informatiemap voor groepswerkers en niet direct voor ouderbegeleiders.

- Niemand heeft schuld
  Niemand heeft schuld aan het probleemgedrag dat is ontstaan. Ondanks dat loyaliteitsconflicten en vormen ontstaan door de omgangsvorm tussen ouders en hun kind, ouders hebben geen schuld hieraan, zij zijn niet disloyaal. Zij zullen namelijk nooit bewust en opzettelijk hebben gekozen voor deze omgangsvorm. Elke ouder handelt vanuit de intentie het beste voor zijn kind te willen. Alleen niet elke ouder heeft voldoende mogelijkheden om dit naar onze normen en maatstaven uit te voeren. Bij loyaliteitsconflicten of parentificatie komt dit waarschijnlijk door de roulerende rekening. In hun eigen jeugd hebben de ouders misschien ook al niet de naar onze normen aangepaste omgangsvormen meegekregen. Door hulp te zoeken zijn ouders juist heel loyaal. Ze hebben gemerkt dat het niet goed loopt en zoeken hulp om de relatie met het kind te verbeteren.
  Ik vind het belangrijk ouders geen schuldgevoel te geven. Ik denk dat zij met een groot schuldgevoel minder goed in staat zijn mee te werken aan een goede behandeling.
  Deze vorm van omgang met de ouders moet door zowel de groepswerkers als de ouderbegeleiding gesteund worden.

- Behandeling van het gehele gezin
  Ik vind het belangrijk om bij problemen rondom parentificatie en loyaliteitsconflicten het gehele gezin te behandelen. Niet alleen het kind moet leren omgaan met de problemen, ook de ouders moeten inzicht krijgen in wat het probleemgedrag in stand houdt en wat het

probleemgedrag kan verminderen. Hierbij is het van belang zowel de ouders als het kind (voor zover dat mogelijk is op jonge leeftijd) inzicht te geven in de problematiek. Als ouders en kind voldoende inzicht hebben in de problematiek kunnen zij wellicht met hulp hun gedrag veranderen wat de relatie tussen ouder en kind verbetert. Daarbij kan de roulerende rekening misschien worden 'gestopt'. Het zou mooi zijn als door deze inzichten de horizontale relaties met b.v. vrienden ook verbeterd. Ook zouden dan volgende verticale relaties (waarbij het kind zelf ouder wordt) verbeterd worden.

7. Verband tussen literatuur en praktijk

7.1 Inleiding

In de volgende paragrafen zal ik beschrijven waarom ik ervoor heb gekozen om zowel loyaliteitsconflicten als parentificatie te beschrijven in mijn product. Daarnaast zal ik ook beschrijven hoe ik tot de tips voor begeleiders ben gekomen.

7.2 Verband tussen loyaliteitsconflicten en parentificatie

In mijn product heb ik de keuze gemaakt om naast informatie over loyaliteitsconflicten ook informatie over parentificatie te geven. Mijns inziens liggen deze problematieken erg dicht bij elkaar. Bij overdreven loyaliteit wordt al beschreven dat Nagy dat ook wel parentificatie noemt. Tijdens het verzamelen van informatie over loyaliteit en loyaliteitsconflicten, kwam ik ook veel informatie over parentificatie tegen. In veel literatuur die ik heb bestudeerd werden beide onderwerpen behandeld.
Daarnaast denk ik dat veel geparentificeerde kinderen ook een vorm van een loyaliteitsconflict hebben. Bij geparentificeerde kinderen is de relatie met de ouders verstoord. Een verstoorde relatie met de ouders leidt daarbij vaak tot een loyaliteitsconflict.
Door beide problematieken samen te beschrijven, denk ik dat het product beter en toepasbaar is in de praktijk. Daarnaast denk ik dat het ook breder toepasbaar is. Door het onderwerp iets breder te maken, denk ik dat meer mensen de informatie kunnen gebruiken voor de praktijk.

7.3 Verband tussen literatuur en tips voor begeleiders

De tips voor begeleiders heb ik niet direct kunnen overnemen uit de literatuur. Mede doordat er geen concrete informatie te vinden was met betrekking tot de hulpverlening aan kinderen met een loyaliteitsconflict of een vorm van parentificatie. Toch wilde ik concrete en bruikbare tips voor de praktijk maken. Hier is zeker binnen De Banjaard, maar ik denk ook binnen andere instellingen vraag naar.
Ik heb ervoor gekozen om zelf tips op te stellen. Hiervoor heb ik gebruik gemaakt van de ervaringen van anderen in het werkveld en van mijn eigen ervaringen in het werkveld.
Daarnaast heb ik wel gebruik kunnen maken van de literatuur. Ik heb vooral veel gehad aan de contextuele benadering zoals die door Nagy is geschreven. In hoofdstuk twee heb ik beschreven wat de basisprincipes van de contextuele hulpverlening zijn. Hier heb ik veel steun aan gehad tijdens het maken van de tips.
Uit de artikelen die ik heb gelezen heb ik veel informatie gehaald over het belang van een goede communicatie tussen ouderbegeleider, groepswerker en ouder.

Ik heb ervoor gekozen om de tips niet per vorm van loyaliteitsconflict of vorm van parentificatie op te stellen. De tips zijn vaak bruikbaar voor verschillende vormen. Ik denk dat de hulpverleners de tips voor alle vormen van loyaliteitsconflicten en vormen van parentificatie kunnen gebruiken.

8. Conclusies

8.1 Conclusies ten aanzien van de probleemstelling

Mijn probleemstelling luidde:

Hoe kunnen kinderen met een licht verstandelijke handicap en (een vermoeden van) psychiatrische problemen die een loyaliteitsconflict hebben ten opzichte van hun ouders ondersteund worden door een sociotherapeut?

Ik heb geen concreet en eenduidig antwoord kunnen geven op deze probleemstelling. De materie rondom loyaliteitsconflicten is zeer complex. Vooral Nagy heeft veel over loyaliteit, loyaliteitsconflicten en parentificatie geschreven. Naar aanleiding van zijn ideeën en inzichten hebben ook veel anderen geschreven over loyaliteit. Hierin grepen zijn veelal terug op de basisprincipes van Nagy. Dit blijft vooral bij veel theorie. Nagy maakt bij behandeling van volwassenen gebruik van de contextuele hulpverlening wat duidelijk raakvlakken heeft met de systeemtherapie. Er staat echter veel geschreven over de behandeling van volwassen en zeer weinig over de behandeling van kinderen. De behandeling van volwassenen is niet zomaar toe te passen op de behandeling van kinderen. De behandeling van volwassenen is vooral gebaseerd op gesprekken die inzicht geven in het eigen gedrag en het gedrag van anderen (zeker ook de ouders). Dit werkt op deze manier niet bij (jonge) kinderen.
Ik heb ervoor gekozen om eerst de begeleiders inzicht en kennis te geven van de problematiek van de kinderen en ouders. Daarna heb ik ze in het hoofdstuk tips voor begeleiders een aantal handvaten gegeven voor het begeleiden van kinderen met een loyaliteitsconflict. Als er vanuit de ouders en het kind vertrouwen is in de hulpverlening, kan naar mijn idee het hele gezin behandeld worden. Hierbij is het van belang dat ook de ouders inzicht krijgen in hun eigen gedrag. Waar komt het gedrag vandaan en hoe kan dat eventueel veranderd worden. Dit gaat in nauwe samenwerking met de ouderbegeleider, aangezien hij de gesprekken met de ouders voert.

Zonder een pasklaar antwoord te kunnen geven, denk ik dat bovenstaande een redelijk antwoord geeft op de probleemstelling. Dit is een antwoord gebaseerd op mijn kennis en ervaringen en is nog niet verder onderzocht. Mocht ik daar ooit de tijd en gelegenheid voor hebben doe ik dat zeker.

8.2 Conclusies ten aanzien van de doelstelling

Mijn doelstelling luidde:

Een informatiemap maken voor sociotherapeuten binnen het multi functionele centrum de Banjaard, waarin staat beschreven hoe zij licht verstandelijk gehandicapte kinderen met (een vermoeden van) psychiatrische problemen in de leeftijd van 4 tot 13 jaar, kunnen ondersteunen in een loyaliteitsconflict ten opzichte van hun ouders.

Met het maken van het product heb ik mijn doelstelling gehaald. Ik heb een informatiemap gemaakt voor de medewerkers binnen de Banjaard. Ik denk dat zij voldoende steun kunnen ontlenen aan deze informatiemap om tot een betere begeleiding van kinderen met een loyaliteitsconflict te komen.

Naast het halen van de doelstelling heb ik er rekening mee gehouden dat het product generaliseerbaar moet zijn. In eerste instantie is deze informatiemap gemaakt voor medewerkers van De Banjaard. Hier werd dit probleem geconstateerd. Ik denk dat De Banjaard niet de enige instelling is die te maken krijgt met kinderen met een loyaliteitsconflict. Doordat dit een breder probleem is ben ik van mening dat deze informatiemap ook binnen andere instellingen gebruikt kan worden.
Ik heb hierbij bewust voor de term groepswerker gekozen. Binnen de instelling waar ik werk heten de mensen die op de groep werken sociotherapeut of medewerker sociotherapie. Binnen andere instellingen heet dit soms pedagogisch medewerker, woonbegeleider, persoonlijk begeleider. De informatiemap is in principe gemaakt voor medewerkers van de Banjaard, maar de inhoud kan ook bij andere instellingen met ongeveer dezelfde doelgroep worden gebruikt.

Daarom heb ik ervoor gekozen om de term groepswerker te gebruiken. Dit is een herkenbare functie omschrijving.

8.3 Conclusies ten aanzien van de deelvragen

De volgende deelvragen heb ik uiteindelijk geformuleerd voor het maken van mijn product:

1 *Wat is de algemene theorie met betrekking tot loyaliteit?*
a) Wat is loyaliteit?
b) Wat is een loyaliteitsconflict?
c) Wat is parentificatie?

2 *Wat is de rol van de sociotherapeut in het ondersteunen van kinderen met een loyaliteitsconflict?*

3 *Wat is de rol van de ouderbegeleider in het ondersteunen van kinderen met een loyaliteitsconflict?*

Ook op deze vragen kan ik geen eenduidig en kort antwoord geven. De antwoorden op de deelvragen staan uitgebreid omschreven in het product.
In hoofdstuk 2 van het product staat beschreven wat loyaliteit is. Er worden verschillende termen beschreven die helder maken wat loyaliteit is. Om voor mijzelf nog meer helderheid te krijgen over loyaliteit en de contextuele benadering heb ik hier een hoofdstuk over opgenomen in het product verslag.
In hoofdstuk 3 van het product staat beschreven wat een loyaliteitsconflict is. Er worden verschillende vormen van loyaliteitsconflicten beschreven. Ook staat hierin beschreven dat een loyaliteitsconflict samen kan gaan met parentificatie.
Daarom ga ik in hoofdstuk 4 van het product verder met de uitleg wat parentificatie is. Eerst wordt er iets over parentificatie in het algemeen uitgelegd. Daarna worden de verschillende vormen van parentificatie uitgelegd.
In hoofdstuk 5 worden verschillende tips en ideeën genoemd voor sociotherapeuten. Hierin wordt niet specifiek een bepaalde rol beschreven, maar meer ideeën om tot een goede begeleidingsvorm te komen. Om tot dit hoofdstuk te komen heb ik gebruik gemaakt van inzichten van een ouderbegeleider binnen De Banjaard, mijn ervaringen en kennis die ik uit verschillende boeken heb opgedaan. Ook het hoofdstuk over contextuele hulpverlening heeft mij geholpen om tot de uiteindelijke tips te komen.

9. Beargumentatie van het product

9.1 Keuze voor de inhoud en vorm

De keuze voor de inhoud en vorm van mijn product sluit aan bij mijn eerder geformuleerde doelstelling:

Een informatiemap maken voor sociotherapeuten binnen het multi functionele centrum de Banjaard, waarin staat beschreven hoe zij licht verstandelijk gehandicapte kinderen met (een vermoeden van) psychiatrische problemen in de leeftijd van 4 tot 13 jaar, kunnen ondersteunen in een loyaliteitsconflict ten opzichte van hun ouders.

Ik heb heel bewust voor een informatiemap gekozen. Informatie betekent "het zich verschaffen van kennis of inzicht" (van Dale Handwoordenboek hedendaags Nederlands, 1996:437) Met de informatie die ik in mijn product geef, wil ik medewerkers van De Banjaard kennis en inzicht geven in de problematiek rondom loyaliteit en parentificatie.
Ik wil geen lijst met vaststaande feiten geven waarin staat vermeld hoe een groepswerker zou moeten handelen om alle problemen op te lossen. Ik ben van mening dat het niet zo werkt. Met de literatuur, tips en ideeën hoop ik de groepswerkers een beeld te geven wat loyaliteit, loyaliteitsconflicten en parentificatie is. Ik hoop dat op deze manier de groepswerkers steun hebben aan de informatie die in het product staat, zodat zij kinderen met deze problematieken beter kunnen begeleiden. Hierbij zal de begeleiding altijd moeten worden aangepast op het individu.

Naast de vorm, heb ik ook een bewuste keuze gemaakt voor de inhoud van de map. Ik heb mij toegespitst op de groepswerkers. Zij werken daadwerkelijk met de kinderen. Daarnaast is een goede communicatie en samenwerking met de ouderbegeleider van belang. Ook hiervoor heb ik een aantal tips gegeven in mijn product. Ik heb er echter voor gekozen om niet de gehele rol van de ouderbegeleider te beschrijven. Binnen De Banjaard (en volgens mij binnen veel instellingen) zijn groepswerkers en ouderbegeleiders twee verschillende functies. Omdat ik zelf met kinderen werk en niet specifiek met de ouders, had het mijn voorkeur om juist voor de groepswerkers een informatiemap te maken. Er staat wel beschreven dat de samenwerking met de ouderbegeleider erg belangrijk is, maar de exacte rol van de ouderbegeleider staat niet beschreven. Daar heb ik minder ervaring mee en past niet binnen het tijdsbestek van dit product om goed en duidelijk te omschrijven.

9.2 Reflectie op de kwaliteit van het product

Ik zal de kwaliteit van mijn product reflecteren aan de hand van de in mijn startdocument opgestelde criteria. De volgende criteria heb ik in mijn startdocument beschreven:

Criteria van het eindproduct
<u>Beoordelingscriteria voor een informatiemap:</u>

1. De beginsituatie van de doelgroep cliënten wordt duidelijk weergegeven en als uitgangspunt gehanteerd.
2. De inhoud vormt een verantwoord en afgerond geheel, De inhoud en vormgeving is in alle opzichten toegespitst op de belevingswereld en het functioneringsniveau van de doelgroep gebruikers (de werkers of de cliënten zelf).
3. De vormgeving is verzorgd en adequaat.
4. De informatiemap is geschreven voor een bestaande organisatie uit het hulpverleningsveld waarvoor de studierichting SPH haar studenten opleidt. Deze organisatie hoeft niet per se een hulpverleningsorganisatie te zijn, maar kan ook een andere functie vervullen[5].
5. In de informatiemap wordt gemotiveerd voor welke laag uit bovengenoemde organisatie het rapport bedoeld is. Te denken valt aan een team van hulpverleners, een team van leidinggevende, een directie, enzovoorts.
6. De inhoud van de informatiemap is geschikt als antwoord op de probleemstelling en voldoet aan de doelstelling.

[5] Te denken valt aan opleidingsinstellingen, belangen- of vakverenigingen, ouder- en/of patiëntenverenigingen

7. De inhoud van de informatiemap is zo opgesteld dat deze praktisch toepasbaar is door de organisatie (of organisatielaag) waarvoor deze is geschreven. Dit betekent:

- De beginsituatie van de organisatie en het probleem waarover het rapport handelt wordt duidelijk weergegeven en als uitgangspunt gehanteerd
- De doelstellingen welke met het schrijven van het rapport beoogd worden, worden duidelijke benoemd.
- In het uitgebrachte advies wordt rekening gehouden met de relevante omstandigheden waarin de organisatie verkeert.

Ik zal hierna per criteria reflecteren op de kwaliteit van het product

1. Ik heb de beginsituatie van de doelgroep weergegeven in mijn doelstelling. De doelstelling is als volgt geformuleerd:

   Een informatiemap maken voor sociotherapeuten binnen het multi functionele centrum de Banjaard, waarin staat beschreven hoe zij licht verstandelijk gehandicapte kinderen met (een vermoeden van) psychiatrische problemen in de leeftijd van 4 tot 13 jaar, kunnen ondersteunen in een loyaliteitsconflict ten opzichte van hun ouders.

   Hierin staat de leeftijd en de problematieken van de doelgroep omschreven. De problematieken kunnen niet explicieter worden omschreven, omdat elk kind zijn individuele problemen heeft.
   Deze doelstelling heb ik als uitgangspunt voor de rest van het product gebruikt. In de inleiding van het product heb ik deze doelstelling geformuleerd, zodat ed lezers op de hoogte zijn van de doelgroep en de doelstelling van het product.

2. De doelgroep die het product daadwerkelijk gaat gebruiken zijn de sociotherapeuten van de Banjaard. Eventueel gaan ook groepswerkers van andere instelling deze map gebruiken. (Deze doelgroep staat ook in de probleemstelling beschreven.) Bij het maken van het product ben ik uitgegaan dat de doelgroep die het product leest werkzaam is in het werkveld. Daarnaast heb ik geprobeerd het product zo volledig en compleet mogelijk te maken.

3. Ik heb veel aandacht en zorg aan de vormgeving besteedt. Ik ben ervan overtuigd dat als een product er netjes, verzorgd en overzichtelijk uitziet het makkelijker leesbaar is. Hierdoor zullen meer mensen het product daadwerkelijk lezen en dus gebruiken.
   Ik heb ervoor gekozen het product en productverslag niet in Arial puntgrootte 11 te zetten, maar in Verdana puntgrootte 9. ik vind dit lettertype mooier en erg leesbaar. Hierbij heb ik wel rekening gehouden met de grootte van Arial 11. Verdana 9 is een fractie kleiner dan Arial 11. Verdana 10 zou een fractie groter zijn vergeleken met Arial 11. Verdana 9 vond ik mooier en beter leesbaar dan Verdana 10

4. Ik heb de informatiemap geschreven voor De Banjaard, een bestaande organisatie binnen het hulpverleningsveld waarvoor de studierichting SPH haar studenten opleidt.

5. In de informatiemap staat beschreven voor welke laag uit de organisatie de map is geschreven. Dit staat zowel in de inleiding als in hoofdstuk 5 van het product.

6. Zoals in hoofdstuk 6.1 is te lezen geeft het product geen pasklaar antwoord op mijn probleemstelling. Toch vind ik dat het product een geschikt antwoord op de probleemstelling geeft. (Zie hoofdstuk 6.1)

7. Zowel de beginsituatie als de doelstelling worden duidelijk in het product benoemd. Daarnaast wordt ook rekening gehouden met de relevante omstandigheden waarin De Banjaard verkeert. Zo houd ik er in mijn product rekening mee dat er binnen De Banjaard een verschil is tussen de ouderbegeleider en de groepswerkers. De ouderbegeleider is zeer intensief betrokken bij de behandeling en begeleiding van het gezin.

Naast deze kwaliteitscriteria die voor mijn product gelden heb ik mij ook gehouden (behalve het lettertype, zie criteria 3) aan de algemene vormcriteria voor een schriftelijk product, zoals die beschreven staan in de handleiding voor het afstudeerproject.

9.3 Evaluatie van de inhoudelijke kwaliteit

Ik ben tevreden met het uiteindelijke resultaat van mijn product. Ik heb geprobeerd een kwalitatief goed en duidelijk product neer te zetten. In eerste instantie had ik meer en uitgebreidere deelvragen geformuleerd. Hoewel ik het jammer vind dat ik de deelvragen heb moeten verkleinen, denk ik dat ik er wel goed aan heb gedaan. De kwaliteit van de deelvragen die ik wel heb beantwoord ligt nu hoger dan dat ik meer deelvragen had geprobeerd te beantwoorden. Ik heb nu kwantitatief minder deelvragen beantwoord, maar de deelvragen zijn kwalitatief beter.

Ik heb veel tijd besteed aan het maken van de literatuurhoofdstukken. Hierdoor heb ik deze duidelijk neer kunnen zetten. Nadat ik ook zelf de literatuur goed begreep, heb ik een gesprek gehad met een ouderbegeleider binnen de instelling. Ik heb er bewust voor gekozen om eerst de literatuur te beschrijven alvorens het gesprek te voeren. Hierdoor kon ik beter doorvragen op onderwerpen die relevant waren voor mijn product. Dit gesprek heeft mede bijgedragen aan de vorming van mijn mening rondom loyaliteitsconflicten. Daarnaast heb ik met een aantal mensen tussendoor ik korte gesprekjes hun mening gevraagd en gevraagd wat zij van mijn ideeën vonden.

In hoofdstuk 7 staat meer beschreven over de keuzes die ik heb gemaakt.

9.4 Relevantie beroepspraktijk

Opleidingskwalificaties
Met het maken van dit product laat ik zien dat ik een aantal specifieke opleidingskwalificaties beheers. Hieronder zal ik aangeven welke specifieke opleidingskwalificaties aan bod zijn gekomen tijdens het maken van mijn product. Tevens zal ik verantwoorden waarom ik vind dat deze kwalificaties aan bod zijn gekomen.

Uit Segment 1 (hulp- en dienstverlening aan en ten behoeve van cliënten) laat ik specifiek zien dat ik in staat ben;

> 2. Programma's voor hulp- en dienstverlening te ontwerpen in situaties die gekenmerkt worden door complexe problematiek en hulpvragen, afgestemd op de behoeften en mogelijkheden van de cliënt.
>
> 8. In situaties van hulp- en dienstverlening keuzen van in te zetten methoden en middelen te formuleren, te onderbouwen en te verantwoorden met gebruikmaking van theoretische, ethische en juridische kaders.

Uit segment 2 (het werken binnen en vanuit een zorginstelling of hulpverleningsinstelling)laat ik specifiek zien dat ik in staat ben;

> 10.Mij als sociaal pedagogisch hulpverlener te profileren en positioneren in een organisatie of samenwerkingsverband en de eigen bijdragen als sociaal pedagogisch hulpverlener te definiëren en te legitimeren.
>
> 16.Een bijdrage te leveren aan de ontwikkeling en vernieuwing van de instellingsmethodiek (door beroepsrelevante ontwikkelingen in de samenleving en in de zorg in kaart te brengen en te analyseren een aanzetten te geven die leiden tot verbetering van beleid en werkwijzen m.b.t. hulp- en dienstverlening binnen en vanuit de organisatie).

In de informatiemap voor sociotherapeuten die ik heb gemaakt laat ik zien op welke manieren een sociotherapeut kinderen met een loyaliteitsconflict kan ondersteunen. Bij het maken van de informatiemap heb ik rekening moeten houden met de complexe problematiek van de kinderen. Naast het loyaliteitsconflict dat de kinderen hebben, hebben zij een licht verstandelijke handicap en psychiatrische problemen. Ik ben me tijdens het maken van de handleiding continue bewust geweest van de mogelijkheden en beperkingen van de cliënt. Daarnaast moet ik er rekening mee houden dat elke cliënt een andere hulpvraag heeft.
De aspecten zoals hierboven beschreven verwijzen naar opleidingskwalificatie nummer 2 uit segment 1.

De aspecten beschreven in opleidingskwalificatie 8 uit segment 1 heb ik nodig gehad bij het maken van mijn product.
De ideeën die in het product beschreven worden, zijn gevormd aan de hand van de verschillende theorieën die in de literatuur beschreven staan. Bij het maken van deze keuzes heb ik rekening moeten houden met ethische aspecten. Ik moet rekening houden met de belangen van zowel het kind als de ouder. Een ethisch vraagstuk dat duidelijk bij naar voren is gekomen, is de aanspreekvorm van de ouders. Vooral na het gesprek met de ouderbegeleider kwam ik erachter dat ik geheel onbewust eigenlijk de ouders de schuld gaf van de problemen. Hierop heb ik de vorm van de teksten aangepast, zodat ouders niet meer de schuld in de schoenen krijgen geschoven. Ook moest ik rekening houden met de juridische kaders waarbinnen ik werk. De ideeën die ik heb beschreven zijn binnen de juridische grenzen toepasbaar zijn.

Met het maken van dit product laat ik de instelling waarvoor ik werk zien wat mijn kwaliteiten zijn. Ik laat zien dat ik in staat ben om een goed product te ontwikkelen. Hiermee profileer ik mij binnen de instelling.
Dit laat zien dat ik in staat ben aan opleidingskwalificatie 10 uit segment 2 te voldoen.

Binnen de Banjaard is geconstateerd dat er kinderen zijn die een loyaliteitsconflict hebben. Het is alleen nog niet helemaal helder hoe een sociotherapeut een kind met een loyaliteitsconflict kan ondersteunen. Door het maken van een informatiemap wil ik een bijdrage leveren aan de ontwikkeling van de instellingsmethodiek. De informatiemap moet ertoe bijdragen de werkwijzen ten aanzien van kinderen met een loyaliteitsconflict te verbeteren. Hierbij zal ik rekening houden met de methodiek die door de instelling wordt gebruikt: het competentiemodel[6].
Deze aspecten verwijzen naar opleidingskwalificatie nummer 16 uit segment 2.

[6] Competentiemodel: Instellingsmethodiek die uitgaat van de competenties die een kind heeft en hoe deze vergroot kunnen worden. Hierbij zijn de positieve insteek, het gebruik maken van beloningssystemen en het gebruik maken van verschillende fases die een kind moet doorlopen belangrijke aspecten.

Bijlagen

1. Literatuurlijst

Boeken

Boszomenyi- Nagy, Ivan (2000)
Nederlandse vertaling: Nelly Bakhuizen
Grondbeginselen van de contextuele benadering
Haarlem: Uitgeverij De Toorts

Harten, marianne van der en Els van Rijn (1997)
Behandelend opvoeden. Groepswerk in de kinder- en jeugdpsychiatrische zorg.
Assen: Van Gorcum B.V.

Hekken, S.M.J. van en J. Melse (1988)
Ernstig verwaarloosd. Hulpverlening aan kinderen en hun ouders naar ideeën van Ivan Boszomenyi- Nagy
Lisse: Swets & Zeitlinger B.V.

Heusden, Ammy van en Elsemarie van den Eerenbeemt (1983)
Balans in beweging. Ivan Boszomenyi- Nagy en zijn visie op individuele gezinstherapie.
Haarlem: Uitgeverij De Toorts (4e druk)

Michielsen, May, Wim Mulligen en Leen Hermkens (1998)
Leren over leven in loyaliteit. Over contextuele hulpverlening.
Leuven / Amersfoort: Uitgeverij Acco

Onderwaater, Annelies (1986)
De onverbrekelijke band tussen ouders en kinderen. Over de denkbeelden van Ivan Boszomenyi- Nagy en Helm Stierlin.
Lisse: Swets & Zeitlinger B.V.

Weisfelt, Piet (1996)
Nestgeuren. Over de betekenis van de ouder- kind relatie in een mensenleven.
Baarn: Uitgeverij Nelissen B.V.

Artikelen uit tijdschriften

Klein Tank, Matthieu (2000)
'Later moet je als samen verder'. Ouders en groepsleiding: partners of concurrenten?
0/25, november 2000, 10-11

Remmerswaal, P. en F. Verheij (1991)
Transgenerationele dynamiek in symbiotische gezinnen.
Kind en Adolescent, jaargang 3, nummer 12, 1991, 176-184

Veenhuis, Antoinette (2001)
'Het is jullie kind niet'. Over de onderlinge afhankelijkheid van de ouderbegeleider en groepsleider in een woonvoorziening voor jeugdigen.
Ouderschap & ouderbegeleiding, jaargang 4, nr 2, oktober 2001, 124-130

Zaat, Mariken (1996)
Groepsleiding en ouderbegeleider. Een onverbrekelijk koppel bij de behandeling van kind en gezin.
Systeemtherapie, jaargang 8, nr 3, september 1996, 154-169

Scripties

Mulder, Sandra (2002)
Mario, loyaal doch onthecht. Een scriptie over loyaliteit en hechting tussen ouders en kinderen.
Den Haag, Haagse Hogeschool, sector GG&M, opleiding maatschappelijk werk en dienstverlening.

Reinhard, Kasmirah en Shivendra Sordam (2003)
Verborgen verlangens en gevoelens.
Den Haag, Haagse Hogeschool, sector GG&M, opleiding Sociaal Pedagogische Hulpverlening.

Internetbronnen

Anoniem
Mandala. Hoe ziet Nagy Het Gekwetste Kind?
URL: http://www.mandala.be/psychotherapie/nagy.htm Beschikbaar: 01-03-2004

Mulligen, Wim van
Leren over leven. Leerschool voor contextuele hulpverlening.
URL:Http://users.pandora.be/lerenoverleven/Literatuur/Studiedagen/Vallen%20en%20opstaan/workshop_vallen02.htm Beschikbaar: 01-03-2004

2. Gesprek ouderbegeleider

Gesprek met ouderbegeleider d.d. 24 maart 2004

De ouderbegeleider werkt binnen de Banjaard o.a. als ouderbegeleider.

In het gesprek hebben we het uitgebreid gehad over loyaliteit bij kinderen en de loyaliteit van ouders naar hun kind. Daarbij hebben we het ook gehad over de rol van een groepswerker en ouderbegeleider in loyaliteitsconflicten.

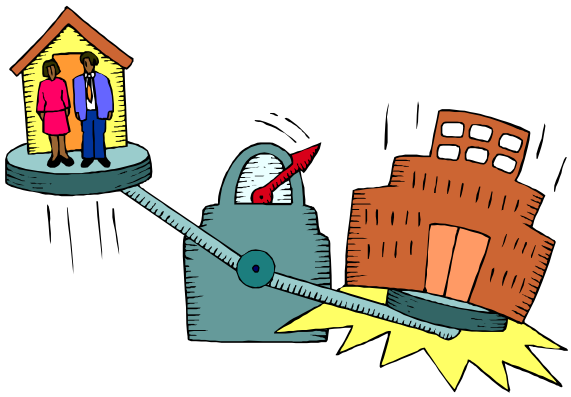
De ouderbegeleider heeft mij duidelijk gemaakt dat een groepswerker (of ouderbegeleider) een loyaliteitsconflict kan creëren door (onbewust) disloyaal te zijn naar ouders. Dit kan gebeuren door (onbewust) de ouder te beschuldigen van het loyaliteitsconflict. Dit kan al gebeuren door niet secuur uitgezochte woorden. De ouders moeten niet beschuldigd worden voor het gedrag van het kind. Ook moet er niet worden gezegd dat de ouders niet loyaal zijn aan hun kind. Dat zijn ze immers wel, ze hebben (in het geval van de Banjaard) al de keuze gemaakt om hulp te zoeken. Ze kiezen voor dat wat waarschijnlijk het beste is voor hun kind.
Op de groep moet duidelijk worden gemaakt, dat het kind niet wordt weggedaan door ouders. Ze zoeken hulp om dingen te leren.

Als groepswerker heb je een dubbele loyaliteit. Het is van belang dat je loyaal bent naar zowel het kind als de ouders. Een groepswerker behoort geen keuze tussen de ouder of het kind te maken. Loyaal zijn naar het kind is vaak geen probleem. Het kind wekt vaak een empatisch gevoel op, waardoor de groepswerker makkelijker loyaal kan zijn naar het kind. Om loyaal te zijn naar ouders kan de loyaliteit worden 'gesplitst'. Hiermee wordt bedoeld dat je loyaal bent naar de persoon die de ouder is, maar dat je disloyaal mag zijn naar de daden die de ouder verricht. Zo mag je disloyaal zijn naar het slaan wat een ouder doet, maar moet je loyaal zijn naar de persoon. De ouder zal altijd ouder blijven.

Tips:
Herinneren aan verjaardagen en het kind hier het belang van laten inzien. Daarna de keuze van het kind accepteren.

Zonder disloyaal te zijn kan er worden gezegd dat ouders zelf niet genoeg kunnen leren om voor hun kind te zorgen, maar dat het altijd hun kind is en dat hun loyaliteit erg belangrijk is.

loyaliteitsconflicten bij kinderen in een residentiële setting

Een informatiemap voor sociotherapeuten

José Nolten
SPH dt 4a
April 2004
Begeleider: Emilie Gomperts
Medebeoordelaar: Hetty van Eijk

Loyaliteitsconflicten bij kinderen in een residentiele setting

Voorwoord

Voor u ligt mijn afstudeerproduct voor de deeltijdopleiding Sociaal Pedagogische Hulpverlening aan de Haagse Hogeschool.
In mijn huidige werksituatie worden geregeld kinderen opgenomen met een loyaliteitsconflict. Voor mij was het onduidelijk hoe ik deze kinderen kon steunen. Door het maken van dit afstudeerproduct heb ik meer helderheid gekregen over wat loyaliteitsconflicten zijn en hoe ik kinderen met een loyaliteitsconflict kan steunen.
Het maken van dit afstudeerproduct heeft veel tijd en energie gekost. Er zijn momenten geweest waarop ik door alle informatie die ik verzameld had het overzicht even kwijt was. Vaak hielp het om even met mensen te praten over mijn afstudeeropdracht, waardoor ik weer nieuwe ideeën en invalshoeken kreeg. Hierdoor kon ik weer structuur aanbrengen in alle informatie die ik had.
Naast de momenten dat ik even het overzicht kwijt was, heb ik met veel plezier aan mijn afstudeeropdracht gewerkt. Ik ben trots op het product dat ik heb gemaakt.
Ik heb veel geleerd over het onderwerp loyaliteit en kan deze informatie goed gebruiken in de praktijk.

Ik hoop dat u door het lezen van de informatiemap nieuwe inzichten krijgt in het onderwerp loyaliteit. Daarnaast hoop ik dat de map ook voor u goed toepasbaar is in de praktijk.

Veel plezier met het lezen van dit product

José Nolten
April 2004

Inhoudsopgave

1.Inleiding 5

2. loyaliteit 6
2.1 Inleiding 6
2.2 Balans van geven en nemen 6
2.3 Existentiële en verworven loyaliteit 6
2.4 Verticale en horizontale loyaliteit 7
2.5 Legaat en delegaat 7
2.6 Destructief recht en de roulerende rekening 8
2.7 Samenvatting 8

3. Loyaliteitsconflicten 10
3.1 Inleiding 10
3.2 Gespleten loyaliteit 10
3.3 Onzichtbare loyaliteit 10
3.4 Overdreven loyaliteit 11
3.5 Negatieve loyaliteit 11
3.6 Samenvatting 12

4. Parentificatie 13
4.1 Inleiding 13
4.3 Het kind dat kind moet blijven 14
4.4 Het perfecte kind 15
4.5 De zondebok 16
4.6 Samenvatting 17

5. Tips voor begeleiders 18
5.1 Inleiding 18
5.2 Tips en ideeën voor het begeleiden op de leefgroep 18
5.3 Tips en ideeën voor het contact met de ouderbegeleider 20

6. Conclusies 22
6.1 Conclusies ten aanzien van de probleemstelling 22
6.2 Generaliseerbaarheid 22
6.3 Aanbevelingen voor de praktijk 22

Bijlagen 23
1. Literatuurlijst 23
2. Gesprek ouderbegeleider 25

1.Inleiding

Binnen de Banjaard[1] worden geregeld kinderen opgenomen met een loyaliteitsconflict. Daarbij merk ik dat het voor mij en mijn collega's vaak lastig is om deze kinderen te ondersteunen. Moet ik als sociotherapeut[2] partij kiezen voor kind of ouder? Moet ik als sociotherapeut een hechte band opbouwen met het kind? Of moet ik juist geen partij kiezen en de relatie met het kind afstandelijker houden?
Als de ouders van een kind afspraken niet na komen, zoals niet op de bezoekafspraak komen opdagen, niet bellen op het afgesproken moment of als kinderen voelen dat de situatie thuis niet goed is, zie ik de teleurstelling op het gezicht van het kind. Het kind komt dan vaak met vragen zoals; "waarom heeft mama niet gebeld?", "Papa zou toch op bezoek komen, waarom is hij er niet?" of een kind zegt eigenlijk niet zo veel zin te hebben om naar huis te gaan, omdat zijn moeder vast wel weer dronken zal zijn. Ondanks een professionele houding raakt mij dit. Ik vind het erg moeilijk om te bepalen hoe ik moet reageren op dit soort uitspraken. Hoe kan ik het kind zo goed mogelijk ondersteunen in het verdriet? Hoe kan ik ervoor zorgen dat het kind het vertrouwen in volwassenen niet verliest, of hoe kan ik dat vertrouwen weer enigszins herstellen?
Dit zijn vragen waar ik in mijn product antwoord op hoop te geven.
Omdat het antwoord op deze vragen mij en mijn collega's niet duidelijk is, wil ik een informatiemap maken. Hierin zal beschreven worden waar een sociotherapeut rekening mee moet houden tijdens het werken met een kind dat een loyaliteitsconflict heeft. De informatiemap zal geen pasklaar antwoord geven op de vraag wat je tegen een kind met een loyaliteitsconflict moet zeggen. Wel zal door het lezen van de informatiemap een duidelijker beeld worden verkregen van wat een loyaliteitsconflict is, welke gevolgen dit zou kunnen hebben en wat de mogelijkheden tot handelen voor de sociotherapeuten zijn.

Hierdoor ben ik tot de volgende doelstelling gekomen:

Een informatiemap maken voor sociotherapeuten binnen het multi functionele centrum de Banjaard, waarin staat beschreven hoe zij licht verstandelijk gehandicapte kinderen met (een vermoeden van) psychiatrische problemen in de leeftijd van 4 tot 13 jaar, kunnen ondersteunen in een loyaliteitsconflict ten opzichte van hun ouders.

Aan de hand van deze doelstelling heb ik mijn probleemstelling gemaakt:

Hoe kunnen kinderen met een licht verstandelijke handicap en (een vermoeden van) psychiatrische problemen die een loyaliteitsconflict hebben ten opzichte van hun ouders ondersteund worden door een sociotherapeut?

Zo als in mij doelstelling beschreven staat, heb ik deze informatiemap gemaakt voor Sociotherapeuten. Ik heb de map zo gemaakt dat deze mensen het meeste baad hebben bij de informatie die in de map beschreven staat. Ondanks dat de informatiemap specifiek voor deze laag van de organisatie is gemaakt, denk ik dat ook andere lagen uit de organisatie de informatiemap kunnen gebruiken. Te denken valt aan een behandelcoördinator die de map onder de aandacht van de sociotherapeuten kan brengen. Of de ouderbegeleider die de map gebruikt om tot een betere samenwerking met de sociotherapeut te komen. Of de speltherapeut die met de map ook meer inzicht kan verkrijgen in de problematiek rondom loyaliteitsconflicten.

In eerste instantie heb ik het product gemaakt voor medewerkers binnen de Banjaard. Binnen de Banjaard liepen mijn collega's en ik tegen dit probleem aan. Echter ik denk dat De Banjaard niet de enige instelling is die te maken heeft met deze problematiek. Daarom heb ik geprobeerd de informatiemap zo te schrijven dat ook andere instellingen gebruik kunnen maken van deze informatiemap.

[1] De Banjaard is een multifunctioneel centrum voor observatie en behandeling van licht verstandelijk gehandicapte kinderen met (een vermoeden van) psychiatrische problematiek.
[2] Sociotherapeut: functienaam van groepswerker/ persoonlijk begeleider binnen o.a. De Banjaard.

2. loyaliteit

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk staat beschreven wat loyaliteit is. Er is veel over loyaliteit geschreven binnen de contextuele hulpverlening. Bij contextuele therapie wordt een persoonlijk probleem bekeken vanuit drie generaties. De grootouders, de ouders en het kind. Eerdere relaties hebben altijd effect op de persoonlijkheidsontwikkeling.
Ivan Boszormenyi- Nagy, een Hongaars- Amerikaanse psychiater heeft deze manier van benadering ontwikkeld. Met het woord context verwijst hij naar "de dynamische verbondenheid van de mens met zijn betekenisvolle relaties over verschillende generaties. Ieder mens maakt deel uit van een familiaal netwerk van verhoudingen, waarin iedereen met iedereen verbonden is in een dynamische balans van geven en nemen". (Michielsen, v. Mulligen, Hermkens, 1998:19)
In dit hoofdstuk staat beschreven wat daarmee wordt bedoeld. In de tweede paragraaf staat beschreven wat de balans van geven en nemen is en hoe deze uit evenwicht kan raken.
Paragraaf drie gaat over het verschil tussen existentiële en verworven loyaliteit.
Hierna wordt in paragraaf vier uitgelegd wat verticale en horizontale loyaliteit is en welke invloed deze twee loyaliteiten op elkaar kunnen hebben.
Paragraaf vijg gaat over legaat en delegaat.
Als laatste wordt in paragraaf zes beschreven wat destructief recht en de roulerende rekening inhouden.
Voor dit hoofdstuk heb ik voornamelijk gebruik gemaakt van het boek Leren over leven in loyaliteit. Een boek over contextuele hulpverlening dat door M. Michielsen, W. van Mulligen en L. Hermkens tot stand is gekomen.

2.2 Balans van geven en nemen

In een rechtvaardige relatie ontstaat een evenwicht tussen het investeren in de ander en het ontvangen van de ander. Hierbij houdt men rekening met de behoeften van de ander. Als deze balans in evenwicht is, ontstaat er vertrouwen in de ander en is men zelf betrouwbaar.
Als een kind opgroeit tussen zorgzame volwassenen, leert het hen vertrouwen. Het kind weet dat hij kan rekenen op hun zorg en aandacht. Deze zorg hoeft niet perfect te zijn. Het kind heeft een groot vermogen om te vertrouwen, ook als de ouders even niet helemaal betrouwbaar zijn.
De ouders geven een kind heel veel. Daartegenover staat dat het kind ook heel veel teruggeeft, maar dat de ouders dat wel moeten kunnen zien. Als de ouders moeite hebben om dat te zien en het kind (onbewust!) geen erkenning geven voor wat het terugdoet, zal er altijd een schuld blijven bestaan. Kinderen hebben een grote bereidheid tot geven. Ze voelen vaak feilloos aan wat de ouder nodig heeft. Als het kind iets geeft dat in verhouding staat tot zijn ontwikkelingsniveau en zijn positie en het kind krijgt daar voldoende erkenning voor, ontstaat er bestaansrecht voor het kind. Als het kind krijgt wat het nodig heeft en daarbij iets terug kan geven, ontstaat er een positieve spiraal van betrouwbaar zijn.
Als de ouders moeite hebben om in te zien dat het kind geeft, krijgt het kind het gevoel van tekortschieten en van onrecht. Als het geven van het kind wel wordt gezien, groeit het zelfvertrouwen van het kind. Ook het vertrouwen in de ander neemt toe. Het kind voelt zich betekenisvol voor anderen en voelt zich waardevol als mens.
Als deze balans in evenwicht is durft het kind ook voor zichzelf op te komen. Hij weet waar de balans tussen geven en nemen ligt en cijfert zich niet helemaal weg ten koste van de ander.

2.3 Existentiële en verworven loyaliteit

Volgens Nagy is de band tussen ouders en kinderen existentieel. Dit houdt in dat de relatie onomkeerbaar, niet te vervangen is en de relatie kan niet worden ontkend. Dit is een feit en geen norm of gebod dat van buitenaf is opgelegd. Dit ontstaat door het feit dat het kind zijn leven krijgt van zijn ouders. Zo ontstaat er tussen hen een onomkeerbare band van rechten en verplichtingen, verdiensten en schulden. Deze band zal in de verdere relatie vorm krijgen. Of deze band wenselijk is of niet, of deze als positief of als negatief wordt ervaren, hij kan niet worden verbroken, wel ontkend.

Doordat de ouders het kind op de wereld zetten, zijn zij verantwoordelijk voor het kind. Door het feit van zijn bestaan heeft het kind recht op liefde, verzorging, opvoeding, enz. Door zorg, inspanning en verantwoord ouderschap kunnen de ouders nog meer loyaliteit van hun kind verdienen. Dit noemt Nagy de verworven loyaliteit.
Als het kind door anderen dan zijn biologische ouders wordt opgevoed, komt er een splitsing tussen de existentiële en de verworven loyaliteit. De existentiële loyaliteit ligt altijd bij de biologische ouders. De mensen die het kind opvoeden verdienen zijn loyaliteit. De verworven loyaliteit kan (deels) bij de dagelijkse opvoeders komen te liggen.
Voor het kind is het een extra belasting als de existentiële en verworven loyaliteit zijn opgesplitst. Dit kan het geval zijn als het kind door andere opvoeders dan de biologische ouders wordt opgevoed. Het is een moeilijke opgave om deze loyaliteiten met elkaar in balans te brengen. Als de opvoeders zich openlijk uitten over de verschillende mening van opvoeden, wordt de opgave voor het kind om deze loyaliteiten in balans te brengen haast onmogelijk.

2.4 Verticale en horizontale loyaliteit

Ouders en kinderen zijn verbonden door verticale loyaliteit. Verticale loyaliteit geeft aan dat het relaties tussen opeenvolgende generaties betreft. Binnen deze loyaliteit kan haast niet worden gesproken van een balans tussen geven en nemen. De verticale loyaliteit ontstaat door de geboorte van het kind. Hier heeft het kind zelf niet om gevraagd. Volgens het contextueel denken is dit is een verdienste die het kind niet zal kunnen terugbetalen. Deze verdiensten zijn in de verticale loyaliteit onomkeerbaar. Deze onomkeerbare relatie tussen ouders en kind noemt men asymmetrisch.
Naast de verticale loyaliteitsband tussen ouders en kind, bestaan er horizontale loyaliteitsbanden met broers, zussen, vrienden, partners, collega's en anderen. Deze relaties zijn symmetrisch, ze staan op voet van gelijkwaardigheid met elkaar. Er bestaat een balans tussen geven en nemen. Horizontale loyaliteit tussen twee personen houdt in dat je wilt voldoen aan zijn belangen en rekening houdt met de verwachtingen van die persoon. Andersom houdt de andere persoon ook rekening met jouw belangen en verwachtingen.
De wijze waarop de verticale loyaliteit zich manifesteert, kan invloed hebben op de manier hoe men omgaat met relaties in de horizontale loyaliteit. Dit speelt zich vaak af in het onbewuste. Aangezien de invloed vaak erg groot is, kunnen naaste betrokkenen dit vaak wel waarnemen. Deze vervorming van loyaliteit kan vaak generaties lang worden meegegeven. Door het maken van een genogram[3] en het kijken naar de andere dimensies van menselijke relaties vanuit het oogpunt van drie generaties, kan erachter worden gekomen hoe de loyaliteit zich heeft ontwikkeld binnen de drie generaties.

2.5 Legaat en delegaat

"Het legaat is de ethische verplichting om het erfgoed dat men ontvangen heeft van de vorige generaties, zodanig in zijn eigen leven vorm te geven, dat het een constructieve bijdrage betekent aan de volgende generaties" (Michielsen, v. Mulligen, Hermkens, 1998:29)
Met het erfgoed worden de verworvenheden, baten en lasten uit het verleden van voorouders en ouders bedoeld. In dit erfgoed zijn bepalende feiten aanwezig die door de generaties heen aan ieder worden doorgegeven. Deze feiten kunnen van velerlei aard zijn. Sommige existentiële feiten staan vast: zoals het geslacht. Andere invloeden worden erfelijk doorgegeven, zoals huidskleur, ras en aanleg. Men is niet vrij in de keuze hiervan.
Beïnvloeding vanuit vorige generaties en ouders gaat ook uit van levensfeiten en gebeurtenissen zoals overlijden en geboorte; zo laten ook scheiding, adoptie en het doorgemaakt hebben van onderdrukking en oorlogen hun indrukken na op de komende generaties.
De wijze waarop ieder individu al deze feiten, verworvenheden en lasten voor zichzelf in het levensplan integreert, en daarmee een schakel vormt naar de komende generaties, is zijn of haar legaat.
Binnen dit individuele legaat heeft men te maken met twee stromen van invloeden. De invloeden vanuit de verschillende generaties van moeders en van vaders zijde. Een legaat kan mee worden gekregen vanuit de geschiedenis of ondanks de geschiedenis worden gecreëerd. Als deze legaten worden herkent en erkent, is de kans groot dat men zich vrij voelt in het

[3] Genogram: een getekende stamboom met minstens drie generaties.

aangaan van loyale relaties en draagt het bij aan de toekomst van komende generaties. Hierbij gaat het erom dat de belangen van de toekomstige generaties behartigd worden.
Er wordt gesproken van een delegaat wanneer de belangen van de ouders, bewust of onbewust, voorrang krijgen boven de belangen van het kind. De ouders leggen hun verwachtingen vaak onbewust aan hun kinderen op. Hierbij worden vaak de tekortkomingen in de geschiedenis van de ouders doorgegeven aan de volgende generatie. Een kind kan van een delegaat een legaat maken door de delegaat zo'n wending te geven, dat de belangen van een volgende generatie worden behartigd. Delegaten kunnen leiden tot parentificatie[4].

2.6 Destructief recht en de roulerende rekening

Destructief recht is het recht dat mensen zich toe-eigenen om wraak te nemen op diegene die hen onrecht heeft aangedaan. De pijn die hen is aangedaan geeft hen 'het recht' om die te verhalen, soms op de dader zelf, maar vaak ook op een onschuldige derde. Dit is het principe van de roulerende rekening: aangedaan onrecht wordt op anderen verhaald. Vaak zonder spijt, want destructief recht maakt mensen blind voor de pijn van de (onschuldige) andere.
Een kind dat van jongsaf aan tekort komt en niet gezien wordt in zijn pogingen om de ouders te helpen, krijgt volgens zijn gevoel recht op wantrouwen of "destructief recht". Dit wantrouwen is zo fundamenteel, dat het leidt tot de verwachting dat mensen nooit te vertrouwen zijn en tot de noodzaak zelf onbetrouwbaar te zijn om te overleven in een onherbergzame wereld. Nagy spreekt hier van de roulerende rekening: de door de ouders niet betaalde rekening wordt aan anderen gepresenteerd: aan de partner, en aan het eigen kind, dat vanwege zijn loyaliteit zeer geneigd is die rekening te betalen.
Hoe ernstig ook de verwaarlozing, wat blijft is het feit dat het kind zijn leven van zijn ouders gekregen heeft en dat er altijd een vorm van zorg is geweest. De loyaliteit blijft dan ook bestaan, maar deze gaat samen met, wordt als het ware overwoekerd door schuldgevoelens en terechte woede. Hoewel in deze gedachtegang dit kind recht heeft op wantrouwen en gerechtigd is tot destructiviteit, is het tegelijkertijd duidelijk, dat dit 'recht' de ontwikkeling van goede relaties, die ieder kind en ieder mens nodig heeft, in de weg staat. Dit wantrouwen en destructief recht van het kind verhindert het om de zorg, aandacht en grenzen die het nodig heeft van anderen te krijgen, als de ouders het hem niet kunnen geven.
Ouders, die als kind geconfronteerd zijn met groot (maatschappelijk en persoonlijk) onrecht worden daardoor "destructief gerechtigd", d.w.z. gerechtigd om compensatie te zoeken voor het geleden onrecht.
Het leunen (gebruik maken van) het destructief recht kan verschillende vormen aannemen. Deze vormen zitten tussen twee uitersten:

- Enerzijds niet kunnen geven (en dus niet kunnen zien wat het effect van zijn destructief gedrag op anderen is):
- Anderzijds niet kunnen ontvangen (en dus de ander niet de kans geven om zijn relationele schuld in te lossen), waardoor men opnieuw uitgebuit en door anderen onrechtvaardig behandeld wordt. (Michielsen, v. Mulligen, Hermkens, 1998: 28)

Destructief recht kan niet verminderen of verdwijnen. Men kan wel de keuze maken er niet langer op te leunen.

2.7 Samenvatting

Als eerste staat in dit hoofdstuk beschreven wat de balans van geven en nemen is. In een rechtvaardige relatie ontstaat een evenwicht tussen het investeren in de ander en het ontvangen van de ander. Hierbij houdt men rekening met de behoeften van de ander. Als deze balans in evenwicht is, ontstaat er vertrouwen in de ander en is men zelf betrouwbaar. Dit gebeurt in alle relaties, dus ook in een ouder kind relatie.
Daarna staat beschreven wat het verschil tussen existentiële en verworven loyaliteit is. Existentiële loyaliteit is de loyaliteit die er altijd is tussen ouders en hun kind. Deze band is onomkeerbaar en is niet te verbreken. Wel zou deze ontkend kunnen worden. Verworven loyaliteit is de loyaliteit die ouders (of opvoeders) kunnen verwerven door de zorg die zij aan

[4] Parentificatie: Het gedrag van kinderen waarbij zij de verantwoordelijkheden van (een van) de ouders overnemen. (Zie ook Hoofdstuk 3)

het kind geven. Deze band kan tussen ouders en het kind groeien, maar ook tussen andere opvoeders en het kind (b.v. bij adoptie).
In paragraaf vier wordt uitgelegd wat het verschil is tussen verticale en horizontale loyaliteit uitgelegd. Verticale loyaliteit is de loyaliteit tussen ouders en kinderen. Dit betekent alle relaties tussen opeenvolgende generaties. Horizontale loyaliteit is de loyaliteit tussen gelijkwaardige relaties zoals, broers en zussen, vrienden, kennissen, collega's.
In de vijfde paragraaf staat beschreven wat legaat en delegaat is. Een legaat zijn alle invloeden die een persoon meekrijgt vanuit vorige generaties. Als men deze legaten herkent en erkent voelt men zich vaak vrij in de keuze welke delen hij wel en welke delen hij niet gebruikt in het aangaan van nieuwe relaties. Er wordt gesproken van een delegaat wanneer de belangen van de ouders, bewust of onbewust, voorrang krijgen boven de belangen van het kind.
Als laatste wordt in dit hoofdstuk het destructief recht en de roulerende rekening uitgelegd. Destructief recht is het recht dat mensen zich toe-eigenen om wraak te nemen op diegene die hen onrecht heeft aangedaan. De pijn die hen is aangedaan geeft hen 'het recht' om die te verhalen, soms op de dader zelf, maar vaak ook op een onschuldige derde. Dit is het principe van de roulerende rekening: aangedaan onrecht wordt op anderen verhaald. Vaak zonder spijt, want destructief recht maakt mensen blind voor de pijn van de (onschuldige) andere.

3. Loyaliteitsconflicten

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk staat beschreven welke verschillende vormen van loyaliteitsconflicten in de literatuur zijn beschreven. Elke paragraaf wordt afgesloten met een voorbeeld om de tekst de verduidelijken.
Achtereenvolgens worden gespleten loyaliteit, onzichtbare loyaliteit, overdreven loyaliteit en negatieve loyaliteit behandeld.

3.2 Gespleten loyaliteit

Gespleten loyaliteit betekent dat het voelen en vormgeven van loyaliteit met de ene persoon verraad betekent van een andere persoon. Mensen die deze gespleten loyaliteit ervaren voelen zich klem zitten in de situatie. Welke keuze ze ook maken, het is nooit goed. Ze voelen dat ze moeten kiezen tussen twee personen.
Gespleten loyaliteit kan zich voordoen bij kinderen van gescheiden ouders. Omdat het hier over verticale loyaliteit gaat, wordt er gesproken over gespleten primaire loyaliteit. Het kind wordt verscheurd tussen elkaar wantrouwende ouders of andere volwassenen die de fundamentele zorg voor het kind op zich hebben genomen. Als de ouders eisen aan het kind stellen die in conflict zijn met elkaar, krijgt deze het gevoel te moeten kiezen voor een van de ouders. De wortels van het kind liggen bij beide ouders en het kind zal beide ouders loyaal willen blijven. Maar kiezen voor de ene ouder betekent in deze situatie afvallen van de andere ouder.
Als het kind krampachtig naar beide ouders loyaal blijft, kunnen er uiteindelijk problemen ontstaan. Het kind leert dat het aangaan van relaties en hechting riskant is. Dit kan problemen geven in de manier waarop het kind relaties ontwikkelt. Daarnaast kunnen er ook nog andere problemen ontstaan. Bekende symptomen zijn; depressie, psychosomatische klachten, automutilatie en gedragsproblemen.
Een andere mogelijkheid is dat het kind zich redt door te kiezen voor een van de ouders. Het kind zal aan de ene ouder loyaal blijven. De loyaliteit voor de andere ouder wordt onzichtbaar.

> *Voorbeeld:*
>
> *De ouders van Piet (10 jaar) gaan scheiden. Door verschillende oorzaken hebben de ouders veel ruzie met elkaar. Ze maken in het bijzijn van Piet ruzie. Hierbij vragen ze geregeld de mening van Piet. Hierdoor wordt hij gedwongen om voor een van de ouders te kiezen, terwijl hij zich schuldig voelt als hij een van de ouders gelijk geeft.*

3.3 Onzichtbare loyaliteit

Loyaliteit wordt in meer of mindere mate onzichtbaar wanneer de intensiteit en de spanning van het niet openlijk loyaal kunnen zijn naar een persoon toeneemt. Dit betekent dat de loyaliteit wordt ontkend. Deze onzichtbare loyaliteiten beïnvloeden de gekozen relatie. Het betekent dat er niet of nauwelijks sprake is van wederkerigheid in een relatie. Ook werkt de onzichtbare loyaliteit van ouders of vorige generaties door in nieuwe relaties die niets met de oorzaak te maken hebben.
Een voorbeeld hiervan is een kind die partij heeft (moeten) kiezen voor moeder en daarbij ontkent dat hij een vader heeft. In deze situatie heeft moeder ook een onzichtbare loyaliteit naar haar ex partner als zij het bestaan van de ander ontkent.
Andersom kunnen de ouders ook verklaren geen kinderen meer te hebben, omdat zij het gedrag van hun kinderen niet accepteren.
In beide voorbeelden wordt de relatie geheel verbroken.
Vaak blijkt dat de persoon die ontkend wordt juist heel aanwezig is en veel invloed heeft op het doen en laten.

Voorbeeld:

Piet voelde zich gedwongen een keuze te maken tussen zijn ouders. Hij heeft uiteindelijk voor moeder gekozen en is bij haar gaan wonen. Als hij thuis over zijn vader praat, roept moeder gelijk dat hij geen vader meer heeft. In haar huis mag er niet worden gepraat over haar ex man. Onbewust is Piet nog vaak met zijn vader bezig. Eigenlijk hoopt hij stiekem dat zijn vader zaterdag even bij zijn voetbalwedstrijd komt kijken.

3.4 Overdreven loyaliteit

Van overdreven loyaliteit is sprake wanneer de ouders hun verdiensten zodanig benadrukken dat het kind weinig mogelijkheden heeft om een eigen leven te gaan leiden. De ouders dwingen (soms ook onbewust) het kind tot tegenprestaties. In de verticale loyaliteit met ouders, zal het kind de ouders niet afvallen. De verticale loyaliteit is immers onomkeerbaar. Het kind zal nooit zoveel verdiensten kunnen bieden dat er een evenwicht ontstaat. Wanneer het kind 'ouder van de ouders' wordt noemt Nagy dit parentificatie. Het kind voelt zich gedwongen het eigen leven op te geven ten dienste van de ouders.

Voorbeeld:

De vader van Klaas (11 jaar) is werkloos en zit vaak thuis. Daarnaast heeft hij een alcohol probleem. Hij doet weinig in de huishouding. Klaas is de oudste en heeft nog een broertje en een zusje. De vader van Klaas vindt dat Klaas moet helpen in de huishouding. Hij heeft immers geen tijd, omdat hij naar eigen zeggen al genoeg doet. De moeder van Klaas heeft het erg druk met de verzorging van de kinderen. Omdat Klaas de oudste is, kan hij best een handje meehelpen. Moeder heeft hem immers ook verzorgd toen hij klein was, nu kan hij best een handje helpen. Klaas voelt zich schuldig als hij niet helpt.

3.5 Negatieve loyaliteit

Er wordt gesproken van negatieve loyaliteit wanneer de ouders het kind zo hebben opgevoed dat het kind de kans is ontnomen om zich te ontwikkelen tot een mens dat zich heeft leren hechten. Hierdoor kunnen zich hechtingsstoornissen bij het kind ontwikkelen. Het kind heeft veel negatieve voorbeelden gehad en veel negatief commentaar op wie het is en wat het doet. Hierdoor zou het kind kunnen voelen dat hij aan deze negatieve verwachtingen moet voldoen. Hierdoor kan een kind negatief gedrag gaan vertonen. Ook het zelfbeeld van een kind kan erg laag worden door negatief commentaar.
Faalangst kan het gevolg zijn van negatieve loyaliteit. Als (een van de) ouders erg faalangstig is, ziet het kind dat ongetwijfeld. Het kind zal deze voorbeelden overnemen en verinnerlijken tot eigen gedrag. Faalangst kan veel verschillende oorzaken hebben, dit is er één van.

Voorbeeld:

De moeder van Karin (7 jaar) ziet veel probleem gedrag bij Karin. 'Als baby huilde ze altijd. Als peuter moest en zou ze alles zelf doen. Ik kon haar 's ochtend nooit even snel aankleden, dat moest ze zelf doen. Dan deed ze ook nog alles verkeerd aan. Nu ze 7 jaar is kan ze nog steeds niet luisteren'. Op dat moment pakt Karin een snoepje uit de snoeptrommel. 'Karin ik had toch gezegd dat je geen snoepje meer mocht'. Karin steekt het snoepje in haar mond. 'Zie je nou, nu luistert weer niet'!!
Doordat moeder altijd negatief over het gedrag van Karin is, zal moeder de verwachting wekken bij Karin dat ze toch alles fout doet. Hierdoor blijft het negatieve gedrag bestaan. Doordat moeder van baby af aan al negatief was is het mogelijk dat Karin zich niet veilig heeft kunnen hechten.

3.6 Samenvatting

Gespleten loyaliteit betekent dat het voelen en vormgeven van loyaliteit met de ene persoon verraad betekent van een andere persoon. De mensen die dit voelen hebben vaak het idee dat ze moeten kiezen tussen twee personen.
Bij onzichtbare loyaliteit heeft men het gevoel niet openlijk loyaal te kunnen zijn naar een persoon. De loyaliteit wordt ontkend, maar heeft (vaak onbewust) een groet invloed op de persoon die de loyaliteit ontkent.
Er is sprake van overdreven loyaliteit wanneer de ouders hun verdiensten zodanig benadrukken dat het kind weinig mogelijkheden heeft om een eigen leven te gaan leiden. Dit heeft vaak te maken met parentificatie.
Er wordt gesproken van negatieve loyaliteit wanneer de ouders het kind zo hebben opgevoed dat het kind de kans is ontnomen om zich te ontwikkelen tot een mens dat zich heeft leren hechten.

4. Parentificatie

4.1 Inleiding

Met parentificatie wordt het gedrag van kinderen waarbij zij de verantwoordelijkheden van (een van) de ouders overnemen bedoeld.
Er wordt onderscheid gemaakt tussen constructieve en destructieve parentificatie. In de constructieve parentificatie geeft het kind of zorgt het kind voor een ouder binnen zijn ontwikkelingsmogelijkheden, daarbij kan de ouder zien wat het kind investeert en het daarvoor erkenning geven. De directe gevolgen daarvan zijn positief, ze zijn zelfs noodzakelijk voor het kind: het wordt gezien als betekenisvol, als iemand die een goede bijdrage levert aan het geheel. Het draagt bij aan zijn zelfafbakening (ik ben iemand, ik wordt gezien, ik besta) en zelfwaarde (ik doe ertoe, ik ben waardevol voor mijzelf en anderen). Dit is het natuurlijke vermogen van een kind om te geven en, als dat erkend wordt, ontwikkelt het kind het vermogen om verantwoordelijkheid op zich te nemen. Daarnaast ontstaat er ook zelfwaarde. Voorwaarde hierbij is wel dat ouders niet te veel vragen van het kind en kunnen 'zien' dat het kind geeft.

Bij destructieve parentificatie ontstaat er een gezinspatroon waarbij generatielijnen worden overschreden. Het kind vervult ouderlijke functies ten opzichte van een ouder. De rollen van ouder en kind worden omgekeerd. Het kind kan niet anders dan tekortschieten in zijn ‘ouderrol’ en wordt niet geaccepteerd in het kind zijn. Door de verticale loyaliteitsband tussen ouder en kind verzet het kind zich zelden bewust of openlijk tegen deze parentificatie. Door deze existentiële loyaliteit, wil het kind zorgdragen voor de ouder. De ouders hebben vaak niet de mogelijkheden om deze omgekeerde ouder kind relatie terug te draaien. Dit kan verschillende vormen aannemen. Soms is het kind de ouder van zijn ouder. Het kind geeft de ouder dan b.v. zorg, steun of troost. Het kind kan ook de rol van afwezige partner van de ouder aannemen. Hierbij fungeert het kind als praatpaal of emotionele steun en toeverlaat. Ook kan een kind ook de rol van verzorger van de andere kinderen op zich nemen. Het kind neemt als het ware de rol van oppas op zich. In al deze gevallen gaat het om ernstige belastende rollen, taken waar het kind uit loyaliteit aan voldoet omdat het in het geven aan de ouders niet anders kan.
Bij destructieve parentificatie wordt de ontwikkeling gestagneerd, zowel cognitief (leren), sociaal (isolement), emotioneel (neerslachtig, stil) als biologisch (groeiachterstand). Het geven is niet meer passend, erkenning hiervoor geven maakt alleen maar meer destructief: jezelf helemaal opofferen wordt dan een identiteit(sstoornis).

In de volgende paragrafen staan de verschillende vormen van parentificatie nader beschreven.

4.2 Het zorgende kind

Parentificatie kan vele uitingsvormen hebben. Zoals het kind dat ouder van de ouder kan zijn, of partner van de ouder, of ouder van de andere kinderen Dit wordt het zorgende kind genoemd. Het kind vervult taken ver boven zijn leeftijdsniveau of ontwikkelingsniveau. Dit zijn meestal verzorgende taken ten opzichte van de ouders. Zoals huishoudelijke taken, verzorging van broers of zussen of het verlenen emotionele steun en troost aan de ouders. De ouders zijn vaak overbelast wat de taken van het geparentificeerde kind nog zwaarder maken. Deze overbelasting heeft vaak te maken met de intergenerationele balans van de ouder. De ouders hebben zelf vaak een groot tekort aan ouderlijke zorg gehad en zijn hierdoor overbelast. Dit herhaalt zich vaak generaties lang. Het zorgende kind zal het tekort van de ouder proberen op te vullen door verzorgende taken op zich te nemen. Het kind ontwikkelt al vroeg een gevoeligheid om de ouders aan te voelen en te voorzien in hun behoeftes.
Als het kind deze verzorgende taken op zich neemt gaat dat ten koste van de emotionele ontwikkeling en de eigen ontwikkelingstaken. Zo heeft het verzorgende kind weinig contact met leeftijdgenootjes, omdat hij thuis altijd nog wel wat te doen heeft. Hij heeft voornamelijk contact met oudere kinderen of volwassenen. Daarnaast gebruikt hij altijd het ‘gezond verstand’. Speelsheid, spontaniteit en uitbundigheid en zich onbezorgd als kind gedragen zal het kind niet vaak vertonen. Het kind is erg gevoelig voor de noden van anderen. Het kind kan moeilijk zijn eigen behoeften en wensen kenbaar maken. Hij is voortdurend bezig met geven en kan zelf geen hulp of aandacht ontvangen.
De zorg die deze kinderen aan de ouders geven, resulteert zelden in een zich beter voelen van de ouder. Hierdoor voelt het kind zich schuldig, omdat hij denkt niet genoeg te zorgen voor de

ouder. Dit heeft gevoelens van minderwaardigheid en een negatief zelfbeeld tot gevolg. Er ontstaat dan een patroon van altijd zorgen voor de ander en zelf geen zorg kunnen ontvangen. Uiteindelijk kunnen hier uitputting en depressieve klachten door ontstaan, dat kan resulteren in een negatieve spiraal. Door op latere leeftijd ook steeds de zorg van anderen op zich te nemen ontstaat in het sociale netwerk van het kind vaak een patroon van relaties waarin anderen steunen op het 'zorgende kind'. Als zulke ervaringen zich voor blijven doen, ontstaat er een negatief beeld van 'anderen'. Ze kunnen het gevoel krijgen dat iedereen van hen profiteert. Ze kunnen zelf vaak moeilijk inzien dat zij daarentegen zelf altijd zorg bieden en geen zorg kunnen of willen ontvangen.
Deze parentificatie resulteert vaak in een groot empatisch vermogen dat samengaat met een gebrek aan voeling met eigen behoeftes en verlangens. Ze hebben vaak geen idee van wat ze zelf willen of nodig hebben. Er is bij deze cliënten een verstoorde balans tussen wat rechtvaardig is voor zichzelf en de ander. Deze balans lijkt over te hellen 'ten gunste' van de ander.

Voorbeeld:

De ouders van Tom zijn gescheiden. Tom woont bij zijn moeder, samen met zijn jongere broertje. De moeder van Tom heeft het nog heel moeilijk met de scheiding. Het liefst wil ze dat alles weer goed komt, maar haar ex man woont inmiddels samen met zijn nieuwe vriendin.
De moeder van Tom is sinds de scheiding depressief. Ze huilt veel. Ze wil dan het liefste dat Tom even bij haar is, anders voelt ze zich zo alleen. Ook zit ze vaak op de bank wat voor zich uit te staren. Als vanzelf neemt Tom een aantal zorgende taken op zich voor zijn kleinere broertje. Ook neemt hij hem af en toe mee naar de speeltuin, zodat moeder even tot rust kan komen en zijn broertje ook even lekker kan spelen.

4.3 Het kind dat kind moet blijven

Dit wordt ook wel het verzorgde kind genoemd. Dit kan b.v. opspelen als het kind ouder en meer zelfstandig gaat worden. De ouders zijn bang hun kind te verliezen. Er ontstaat bij het kind een conflict tussen de behoefte aan individuele autonomie en het afhankelijk blijven uit loyaliteit aan de zorgbehoefte van de ouder. Dit conflict kan groter worden wanneer de kinderen het ouderlijk huis gaan verlaten. Het kind voelt (vaak onbewust) feilloos aan als de ouders moeite hebben met het loslaten van het kind. Vanuit zijn loyaliteit naar zijn ouders zal het kind voldoen aan de verwachtingen van de ouders en dus kind blijven en niet volwassen worden. De ouders blijven ouder van het 'kleine kind'. Verwenning en overprotectie zijn veel voorkomende gevolgen. Nagy beschrijft dit subtiel klein houden als een van de ergste vormen van parentificatie.
Deze parentificatie leidt er vaak toe dat het kind moeilijk zijn verantwoordelijkheden neemt en dat hij uitdagingen niet aan durft te gaan. De verantwoordelijkheden werden door de ouders op zich genomen. Het eigen gezin wordt als veilig beschouwd, waar het kind klein kan zijn. De buitenwereld wordt vaak als 'de boze wereld van de volwassenen' gezien. Van jongs af aan wordt het kind in de positie geduwd van ontvanger. De ouders geven aan het kind en het kind moet dat dankbaar ontvangen. Het kind hoeft zelf niets te doen, want het ontvangt wat hij nodig lijkt te hebben. Doordat het kind zich aanpast aan de verwachtingen van de ouder wordt het aardig gevonden, dus zal het kind dankbaar zijn voor alles dat hij ontvangt. Hierdoor leert het kind niet te geven. Daarbij komt dat het kind niet zijn eigen behoeften leert kennen. Hij ontvangt alles dat hij nodig heeft van zijn ouders.
Het verzorgde kind vertoont kinderlijk, niet leeftijdsadequaat gedrag en is geneigd tot sociale contacten met jongere kinderen. Het kind zal in sociale contacten bedrogen uit komen. Het kind heeft geleerd dat alles voor hem gedaan wordt. Aangezien sociale contacten uitgaan van wederkerigheid, zal het kind zich tekort gedaan voelen. Hierdoor verloopt het aangaan van horizontale relaties moeilijk. Daarbij neemt het kind door het aangaan van horizontale relaties een beetje afstand van de ouders. Dit zorgt voor een permanent loyaliteitsconflict tussen horizontale en verticale relaties.
Een variant op deze passief afhankelijke parentificatie is het 'ziekelijke kind' met psychosomatische klachten. In plaats van zich verbaal uit te drukken van de innerlijke leefwereld maken deze kinderen gebruik van lichaamstaal.

Dit is vaak een kenmerk dat bij meerdere gezinsleden voorkomt. Dit betekent dat het kind op deze manier loyaal blijft aan de omgangsvormen binnen het gezin. De kans is groot dat dit kind zijn hele leven psychosomatische klachten blijft houden. Dit omdat het nooit uitdrukking heeft leren geven aan zijn beleving, behoeften en relationele werkelijkheid. De kans is groot dat het kind blijft communiceren via psychosomatische klachten.
Het kan ook voorkomen dat het kind de enige binnen het gezin is met psychosomatische klachten. Dit kan b.v. komen doordat het kind het verdriet, de eenzaamheid of b.v. de depressie van moeder aanvoelt. Het kind probeert door middel van zijn psychosomatische klachten zin aan het leven van moeder te geven. Moeder haalt de zin van het bestaan uit de verzorging van haar kind. Het kind doet dit onbewust en ziet niet in wat zijn eigen aandeel hierin is. Hierdoor blijft het kind een verstoorde balans van geven en nemen hebben.

Het zorgende kind wordt wel actief geparentificeerd genoemd en het verzorgde kind als passief.

Voorbeeld:

Larissa krijgt alles van haar ouders dat ze nodig heeft. Nu ze wat ouder wordt merkt ze dat ze eigenlijk geen vriendjes heeft op school. Eigenlijk vindt ze de kinderen uit haar klas ook helemaal niet leuk. Ze vindt het veel leuker om met de kinderen uit de lagere klassen te spelen.
Daarnaast heeft Larissa vaak last van buikpijn. Haar moeder laat haar dan thuis en blijft bij haar om voor haar te zorgen. Omdat Larissa zo vaak ziek is, heeft ze liever niet dat Larissa bij andere kinderen, buren of familie speelt. Het zou best kunnen dat ze daar iets verkeerds te eten krijgt, waardoor ze weer last van haar buik krijgt.

4.4 Het perfecte kind

Zorgende kinderen zijn in de eerste plaats gevoelig voor de behoeften van de ouders. Het perfecte kind daarentegen is gevoelig voor de verwachtingen van de ouders. Zo hebben perfecte kinderen goede schoolprestaties en maken zij verschillende keuzes in hun leven die aansluiten bij de (expliciete of impliciete) wensen en verwachtingen van de ouders. Ze gedragen zich zoals de ouders vinden dat ze zich moeten gedragen.
De ouders hebben vaak niet de mogelijkheden om in te zien welke lasten ze op de schouders van hun kinderen leggen. De verwachtingen van de ouders gaan vaak voorbij aan de mogelijkheden en beperkingen van het individuele kind. De ouders zijn trots op de prestaties die de kinderen hebben. Dit geeft de ouders het gevoel dat ze 'geslaagde ouders' zijn. Daartegenover staat dat ze vaak nog niet de mogelijkheden hebben ontwikkeld om de kinderen te waarderen om wie ze zijn.
Perfecte kinderen zijn erg gevoelig voor de verwachtingen van anderen. Zij proberen continue aan deze verwachtingen te voldoen. Hierdoor leren ze hun eigen verlangens niet goed herkennen. Ze zullen zich ook afschermen van hun eigen emoties. "De verwachtingen van de anderen worden hun eigen verwachtingen naar zichzelf". (Michielsen, v. Mulligen, Hermkens, 1998: 103)
Als de verwachtingen van de ouders de mogelijkheden van het kind te boven gaan, hebben de kinderen het gevoel te falen. De kinderen gaan net als hun ouders hele hoge eisen aan zichzelf stellen. Dit alles kan gemakkelijk leiden tot faalangst. Om niet te falen zullen sommige kinderen gaan liegen, zodat ze de ouders het idee geven het perfecte kind te zijn.
Het perfectionistische streven van deze kinderen leidt vaak tot de ontwikkeling van een sterke discipline en een groot maatschappelijk succes. Dit is naar de buitenwereld toe. Zelf hebben ze vaak een gebrek aan intimiteit, afgeschermde emoties en een gevoel van eenzaamheid. Ze blijven zich voortdurend aanpassen aan de verwachtingen van anderen. Dit gaat ten koste van de eigenheid van het kind. Ze kijken vanuit de ogen van de ander oordelend naar zichzelf. Dit kan uiteindelijk leiden tot stress en psychosomatische klachten.

Voorbeeld:

De ouders van Mark praten veel over zijn schoolprestaties. Tegen iedereen die ze kennen wordt gezegd dat Mark het VWO (net als zijn vader) op zijn sloffen kan halen. Mark moet er erg hard voor werken om goede schoolprestaties te halen. Voor proefwerken zit hij altijd lang te leren. Als hij dan een zes haalt, zeggen zijn ouders dat hij de volgende keer wat beter moet leren, want hij kan toch veel beter? Als Mark dan na heel hard leren een 9 haalt, zijn zijn ouders erg trots.

4.5 De zondebok

Nagy omschrijft de zondebok als volgt: 'De zondebok wordt op oneerlijke wijze gedwongen om verantwoordelijkheid op zich te nemen voor de lasten of de vergrijpen van een ander.' (Nagy en Krasner, 1994:99) (stond in Michielsen, v. Mulligen, Hermkens, 1998: 104)

Een zondebok kan ontstaan binnen een gezin waar grote spanningen heersen. Dit kunnen b.v. spanningen tussen beide ouders zijn. Het kind voelt de angst dat een van de ouders het gezin kan verlaten. Het kind kan ervoor zorgen dat de spanning via hem wordt afgeleid, zodat hij nog enige controle over de situatie houdt. De spanningen naar hen toe trekken is de manier die ze ontwikkelen om toch enige greep te krijgen op de spanningen tussen anderen. Dit afleiden doet het kind door middel van 'probleem' gedrag. Er zijn vier factoren die het zondebokproces beïnvloeden: (Michielsen, v. Mulligen, Hermkens, 1998: 104)

- Hardnekkige afleidingsmanoeuvres naar een kind;
- Bijna dwangmatig volhouden dat er geen ouderlijke conflicten zijn;
- Verwijten van beide ouders aan het adres van eerdergenoemd kind;
- Meedoen van het kind aan dit patroon.

De 'zorg' die de zondebok in het gezin verleent is de schuld van alle problemen op zich nemen. Hij offert zichzelf op ten voordele van het hele gezin. De ouders zijn vaak niet in staat dit gedrag als zorg te herkennen. Het gedrag wordt immers als lastig ervaren. Dit leidt vaak tot een destructieve vorm van parentificatie.
Omdat de ouders deze vorm van zorg niet als hulp zien, krijgt het kind geen erkenning voor de zorg die hij verleent. Hij krijgt vaak zelfs de schuld van alle problemen die er binnen het gezin zijn.
Als de spanningen binnen een gezin te hoog oplopen wordt de zondebok vaak buiten het gezin gestoten. Dit kan zich onder andere uitten door een plaatsing binnen een residentiële setting. Deze plaatsing kan nog meer schuldgevoelens oproepen bij het kind. Dit kan zich uitten door ernstige gedragsproblemen binnen de instelling. Alsof het kind hiermee wil laten zien dat de hulpverleners net als de ouders het kind niet kunnen opvoeden. Dit sterkt de ouders met de gedachte dat het niet aan hun opvoeding ligt. De hulpverleners kunnen het immers ook niet. Doordat de zondebok altijd de schuld op zich neemt, wordt zijn zelfbeeld gekwetst, krijgt hij minderwaardigheidsgevoelens en wantrouwen tegenover anderen. Het kind denkt immers dat hij het toch altijd gedaan heeft.
Binnen het gezin heeft het kind een aparte positie. Hij past eigenlijk niet helemaal binnen het gezin en staat er net iets buiten. Dit herhaalt zich in de rest van het leven van de zondebok. Het zal een makkelijk doelwit worden voor pesterijen op school en andere sociale situaties. Vanuit de angst voor afwijzing, gaan ze zich zodanig tot de anderen verhouden dat ze gemakkelijk een doelwit worden om gepest te worden. Hierdoor wordt samenwerken in een groep of team ook lastig. Binnen vriendschappen en partnerrelaties vinden ze het moeilijk te geloven dat zij het waard zijn om geliefd te worden.
Er kan hier een verschil worden gemaakt tussen het zwarte schaap en de zondebok. Het zwarte schaap zal zich in bovenstaande situaties erg machteloos en nutteloos voelen. Hij heeft het gevoel door niemand aardig gevonden te worden. Het zwarte schaap zal zich hierdoor terugtrekken uit sociale situaties. Hij ervaart steeds minder het recht om te ontvangen.
De zondebok daarentegen zal zich eerder met een houding van 'ik heb niemand nodig' in sociale situaties laten zien. Hierdoor komt hij snel over- assertief over. Het lijkt alsof hij relaties op basis van wederkerigheid aangaat. Hij kan zich empatisch opstellen en actief zorgdragen. Toch kan hij zich nooit echt verbinden door het wantrouwen in anderen dat hij bezit. Hij wil wel

rekening houden met opvattingen van een ander en geeft actief, maar kan zelf vaak moeilijk ontvangen.
Zondebokken krijgen over het algemeen geen erkenning voor wat zij investeren in het gezin. Er ontstaat vaak jaloezie naar broers en zussen die wel erkenning krijgen. (zeker als het hier gaat om perfecte of zorgende kinderen) Dit kan het gekwetste zelfbeeld versterken. Dit kan zich ontwikkelen in verschillende persoonlijkheidsstoornissen.

De rollen van het perfecte kind en de zondebok liggen erg dicht bij elkaar. Als het perfecte kind er niet meer in slaagt aan het ideaalbeeld van de ouders te voldoen komt het vaak in de positie van zondebok terecht. In een gezin komen vaak een perfect kind en een zondebok, die snel van positie kunnen wisselen.

> *Voorbeeld:*
>
> *Lia de zus van Mark zit op het speciaal basisonderwijs. Ook vertoont zijn gedragsproblemen. Ze luistert steeds minder naar haar ouders. Ook op school merken de docenten deze gedragsproblemen. Ook naar hen luistert ze niet goed.*
> *Twee jaar geleden zat Lia ook al op deze school, maar vertoonde ze nog geen gedragsproblemen. Haar ouders hadden vaak ruzie. Ook nu hebben haar ouders regelmatig ruzie, maar dit gaat meestal over de gedragsproblemen van Lia. Er zouden geen huwelijksproblemen meer zijn.*

4.6 Samenvatting

Het zorgende kind vervult veel taken boven zijn leeftijdsniveau. Dit kind neemt vaak veel verantwoordelijkheden op zich, waardoor hij de rol van partner van de ouder, ouder van de ouder of ouder van zijn broers of zussen op zich kan nemen.
Het kind dat kind moet blijven wordt ook wel het verzorgde kind genoemd. De ouders zijn hierbij vaak bang om het kind te verliezen. Om dit te voorkomen proberen ze het kind klein te houden. Dit kind heeft vaak minder verantwoordelijkheden dan bij zijn ontwikkeling zou passen.
Het perfecte kind is gevoelig voor de verwachtingen van zijn ouders. Het perfecte kind probeert zo te leven dat alle (impliciete of expliciete) wensen en verwachtingen van de ouder worden vervuld.
De zondebok daarentegen probeert via zijn (probleem)gedrag spanningen binnen het gezin af te leiden. De zondebok neemt de schuld op zich van alle problemen binnen het gezin.

5. Tips voor begeleiders

5.1 Inleiding

In de voorgaande hoofdstukken staat theorie beschreven over loyaliteit, loyaliteitsconflicten en parentificatie. Deze theorie is erg belangrijk bij het begrijpen van problemen die kinderen hiermee kunnen hebben. Door het lezen van de theorie wordt er meer begrip gekweekt bij de verschillende mensen die werken met kinderen met deze problematiek. Begrip is naar mijn idee een van de belangrijkste aspecten in het werken met kinderen met deze problematiek.
In dit hoofdstuk staan verschillende tips en ideeën voor begeleiders die werken met kinderen met een loyaliteitsconflict. Er worden geen vaststaande regels beschreven. Dit zou impliceren dat als die regels nageleefd zouden worden, het loyaliteitsconflict op zou kunnen lossen. Ik ben van mening dat dat op die manier niet kan. Daarom geef ik tips en ideeën waaraan begeleiders steun kunnen hebben als zij hulp bieden aan kinderen met een loyaliteitsconflict.
Ik maak in dit hoofdstuk onderscheid tussen wat er op een leefgroep door begeleiders gedaan kan worden en wat de hulp van de ouderbegeleider in samenwerking met de groepswerkers kan zijn.

Het was niet makkelijk om in de literatuur duidelijke ideeën te vinden om kinderen met een loyaliteitsconflict te ondersteunen. Zeker niet specifiek voor kinderen die in een residentiële setting wonen. In de literatuur staat voornamelijk beschreven hoe volwassenen die in hun jeugd een loyaliteitsconflict hebben gehad of nog steeds hebben ondersteunt kunnen worden.
Om tot dit hoofdstuk te komen heb ik gebruik gemaakt van verschillende artikelen, een aantal boeken (waarin vaak maar hele summiere informatie stond) en een gesprek met een ouderbegeleider met veel ervaring op dit gebied. Daarnaast heb ik ook mijn eigen ervaringen in het groepswerk gebruikt. Veel tips en ideeën zijn niet afkomstig uit uitgebreid wetenschappelijk onderzoek, maar afkomstig van ervaringen van mij of anderen aangevuld met informatie uit verschillende artikelen en boeken. Het zou goed zijn als er eens wordt bekeken of de beschreven interventies op de lange termijn daadwerkelijk hulp bieden. Helaas past dit niet binnen het tijdsbestek van deze afstudeeropdracht.

5.2 Tips en ideeën voor het begeleiden op de leefgroep

Als eerste is het van belang dat zowel de ouders als het kind gesteund worden door de groepswerkers. In eerste instantie zien veel groepswerkers in dat het kind gesteund moet worden. Doordat de groepswerker continue met het kind werkt, krijgt hij vel empathie voor het kind. Dat maakt het makkelijker om het kind te steunen. Daarbij worden soms (vaak onbewust) de ouders over het hoofd gezien. Om kinderen met een loyaliteitsconflict te kunnen steunen is het van belang dat ook de ouders gesteund worden. Alleen dan kan de spiraal van negatief gedragdoorbroken worden. Hierbij is het naar mijn idee van belang dat niemand de schuld krijgt van de problemen die ontstaan zijn. Het is soms erg gemakkelijk om ouders de schuld te geven van een loyaliteitsconflict, maar ook vanuit de ouders is de loyaliteit met hun kind erg sterk. Ik denk dat geen enkele ouder bewust zijn kind onrecht aan zal doen. Hierdoor hebben zij geen schuld aan de situatie. Wel kunnen zij geholpen worden hun mogelijkheden uit te breiden, waardoor de relatie tussen ouder en kind gezonder wordt.
Voor het begeleiden op de leefgroep denk ik dat eerste het vertrouwen van zowel het kind als de ouder gewonnen moet worden. Van daaruit kan een goede samenwerking tot stand worden gebracht. Om dat vertrouwen te krijgen moet zowel het kind als de ouder gesteund worden. Hoewel de ouderbegeleider meer gesprekken met de ouders voert, moeten ook de groepswerkers het vertrouwen krijgen van de ouder.
Als dit vertrouwen gewonnen is, is het naar mijn idee van belang dat de spiraal van negatief gedrag doorbroken wordt.
Hieronder staan een aantal tips omschreven die kunnen helpen bij het krijgen van vertrouwen en het doorbreken van een spiraal van negatief gedrag.

- Kies geen partij
  Naar mijn idee moet de begeleider van het kind geen partij kiezen. De begeleider moet zowel het kind als de ouders steunen. Als het kind voelt dat de begeleider ook zijn ouders afkeurt, zal hij nog dieper in het loyaliteitsconflict geraken. Daarbij kunnen ook de ouders zich niet gesteund voelen door de groepswerkers. Dit kan zowel gevolgen hebben voor het gevoel van de ouders (b.v. schuldgevoel), als voor de behandeling. Als ouders zich niet gesteund voelen wordt de kans dat zijn meewerken aan de behandeling minder. De vervormde relatie tussen de ouders en het kind blijft dan bestaan.

Als het gaat over gespleten loyaliteit is het naar mijn idee van belang dat de groepswerker geen partij kiest voor vader danwel moeder. Op die manier zou er nog meer druk komen te liggen op het kind. Het kind zou kunnen denken dat hij van zijn ouders een keuze moet maken, maar dat ook de groepswerkers hem tot een keuze 'dwingen'.

- Geef onvoorwaardelijke steun
  Ik vind het belangrijk dat zowel de ouders als het kind gesteund worden. In een emotionele bui van het kind of de ouder zal er negatief over de ander gepraat worden. Het is dan van belang dat de begeleider de persoon (het kind of de ouder) nooit afvalt. Er heeft namelijk niemand schuld aan deze situatie! Wel kan het gedrag dat die persoon vertoont afgekeurd worden.

> *Voorbeeld:*
>
> *De moeder van Achmed komt 3 uur later dan is afgesproken. Achmed vindt dit erg vervelend en roept uit woede dat zijn moeder gewoon stom is en dat hij haar nooit meer hoeft te zien.*
> *Het is belangrijk dat een begeleider Achmed steunt. Naar mijn idee kan dit gedaan worden door Achmed zijn gevoel te erkennen. Het is ook erg vervelend dat zijn moeder te laat komt. Dit gevoel kan erkend worden.*
> *Daarnaast is het van belang dat de begeleider niet moeder in een kwaad daglicht stelt. Achmed roept wel dat hij zijn moeder nooit meer hoeft te zien, maar de loyaliteit tussen een kind en zijn moeder is erg sterk. Achmed wil nu niet van een begeleider horen dat hij dan maar de band tussen hem en zijn moeder moet verbreken.*
> *De begeleider kan het negatieve gedrag van moeder (het te laat komen) afkeuren, maar daarnaast Achmed helpen in te zien dat moeder ook heel veel goede kanten heeft.*

- Waardeer het kind
  Kinderen met een loyaliteitsconflict of kinderen die geparentificeerd zijn hebben vaak minder steun ervaren in hun eigen gevoelens. Mede hierdoor kan het vertrouwen in volwassenen zijn afgenomen. Het is van belang dat het vertrouwen in volwassenen weer groeit. In de leefgroep kan dit gedaan worden door als groepswerker betrouwbaar te zijn. Ik denk dat iemand betrouwbaar is als hij zijn afspraken nakomt en voorspelbaar reageert. Wangedrag van het kind dient naar mijn idee altijd afgekeurd te worden, maar om het vertrouwen in volwassenen te laten groeien moet het kind zelf niet afgekeurd worden. Hierbij is het van belang dat de begeleider begrijpt waar het gedrag vandaan komt. Wangedrag kan bijvoorbeeld te maken hebben met de roulerende rekening (waarom betrouwbaar zijn als niemand om mij heen betrouwbaar is). Ook kan het wangedrag te maken hebben met spanning die er heersen omtrent een loyaliteitsconflict. Hierbij kan het wangedrag afgekeurd worden en toch begrip voor de situatie worden getoond.

> *Voorbeeld:*
>
> *Gisteren heeft Bas bezoek van zijn vader gehad. Ze zijn samen nieuwe kleren gaan kopen. Bas heeft een stoere nieuwe trui en nieuwe schoenen gekregen. Omdat zijn ouders gescheiden komen zijn ouders niet tegelijk op bezoek. Zijn moeder komt morgen op bezoek.*
> *De volgende ochtend is Bas erg gespannen. Tijdens het samenspelen met een andere jongen krijgt hij ruzie over de spelregels. Als later die andere jongen roept dat Bas zijn autootje toch heel lelijk is, geeft Bas hem een klap in zijn gezicht.*
> *Als Bas hier later met een begeleider over praat komen ze erachter dat Bas heel bang is dat zijn moeder zijn nieuwe trui en schoenen niet mooi vindt. 'Zij vindt alles stom wat papa koopt!' zegt Bas.*
> *Ik denk dat het hierbij belangrijk is het gedrag van Bas (het ruzie maken en slaan) van Bas af te keuren, maar hem te steunen in het feit dat hij nerveus is voor het bezoek van zijn moeder.*

- Steun het kind in het aangaan van relaties
  Kinderen met een loyaliteitsconflict of kinderen die geparentificeerd zijn kunnen moeite hebben met het aangaan van relaties. De balans van geven en nemen kan verstoord zijn. De relatie met de ouders kan hierdoor verstoord zijn. Vaak werkt dit door in het aangaan van andere relaties. Hierdoor kan het voor het kind moeilijk zijn om vriendschappen met leeftijdsgenootjes aan te gaan. Ik denk dat groepsleiders kinderen hier goed in kunnen steunen. Dit kan op heel veel verschillende manieren. Soms is het genoeg om een kind een instructie te geven hoe hij een ander kind kan vragen om samen te spelen. Een ander kind heeft misschien meer baad bij een (op zijn niveau aangepaste) uitleg over geven en nemen binnen een vriendschap. Weer een ander kind heeft misschien naast de steun op de leefgroep ook een sova (sociale vaardigheden) training nodig. En zo zijn er nog vele varianten.

- Houdt rekening met de manier van contactname
  Uit negatieve loyaliteit kunnen hechtingsstoornissen voortkomen. Hier moet de begeleiding rekening mee houden in het aangaan van een relatie met het kind.

- Sluit aan bij de ontwikkelingstaken van het kind
  Het zorgende kind heeft veel verantwoordelijkheden op zich genomen. Zij nemen veel zorg op zich voor anderen en hebben niet geleerd zorg te ontvangen. In de leefgroep is het van belang dat er verantwoordelijkheden worden overgenomen van het zorgende kind. Dit kan niet ineens! Het kind heeft immers niet geleerd zorg te ontvangen en zal zich er niet prettig bij voelen als ineens alle verantwoordelijkheden door een ander worden overgenomen. Naar mijn idee is het van belang dat eerst binnen de leefgroepsituatie deze verantwoordelijkheden worden overgenomen door de begeleiders. Pas als dat goed loopt kan deze situatie met behulp van de ouderbegeleider worden overgebracht op de gezinssituatie.
  Het kind dat kind moet blijven moet het tegenovergestelde leren. Dit kind moet leren meer eigen verantwoordelijkheid te dragen. Deze verantwoordelijkheden moeten passen bij het ontwikkelingsniveau van het kind. Ook dit moet in kleine stapjes gebeuren. Afhankelijk van het ontwikkelingsniveau van het kind kan er bijvoorbeeld worden gestart met het geven van eigen verantwoordelijkheid in de eigen lichaamshygiëne, of met het helpen van kleine huishoudelijke taakjes zoals eigen kamer opruimen, afwassen en tafel dekken.

- Geef uitleg over de opname
  Een kind dat net opgenomen is, heeft waarschijnlijk veel vragen. Misschien voelt het kind zich wel 'weggedaan' door de ouders. Hij woont immers (tijdelijk) niet thuis. Ik vind het belangrijk om het kind duidelijk te maken dat het niet weggedaan is. Het kind is hier zodat hij en zijn ouders veel kunnen leren. De ouders zorgen heel goed voor hun kind door het op die groep te plaatsen. Ze willen het beste en het beste is op dit moment een (tijdelijke) uithuisplaatsing waarbij zowel ouders als het kind kunnen leren hoe met elkaar om te gaan.

- Houdt rekening met loyaliteitsverandering door opname van een kind in een leefgroep
  Als een kind wordt opgenomen in een leefgroep, verandert er wat in de loyaliteit. Zo kan het kind veel verschillende vragen hebben over de opname (zie boven). Doordat het kind (tijdelijk) niet meer thuis woont, verandert de relatie met de ouders. Het kind ziet zijn ouders niet meer dagelijks. Voor groepswerkers kan dit bijna 'gewoon' worden. Alle kinderen waarmee zij werken zijn immers uit huis geplaatst. Voor de kinderen en hun ouders is dit helemaal niet gewoon. Waarschijnlijk wonen andere kinderen uit hun omgeving allemaal thuis bij hun ouders.

5.3 Tips en ideeën voor het contact met de ouderbegeleider

Niet alleen de kinderen, maar ook de ouders van kinderen met een loyaliteitsconflict moeten gesteund worden. Hiervoor stond al beschreven hoe dit op de leefgroep kan gebeuren. Naast de ondersteuning op de leefgroep is het van belang dat er goede communicatie is tussen de ouders, de groepswerkers en een ouderbegeleider. Een goede communicatie tussen groepswerker en ouderbegeleider maakt dat de hulpverlening betrouwbaar wordt. Zowel de ouderbegeleider als de groepswerker geven dezelfde informatie aan de ouders. Ook wordt zo duidelijk dat de ouderbegeleider en groepswerker op een lijn zitten en beide het beste willen voor zowel ouder als kind.

Als het kind zich eenmaal veilig voelt op de leefgroep en de ouders gewend zijn aan het idee dat hun kind even niet meer thuis woont, is het van belang dat er wordt gekeken hoe het probleemgedrag dat samenhangt met het loyaliteitsconflict opgelost kan worden.
Ik denk dat het gedrag van zowel ouders als kind veranderd kan worden door inzicht te geven in de problemen. Ik vind het de taak van de ouderbegeleider om dit inzicht aan de ouders proberen te geven. Hierbij is een goede samenwerking met de groepswerkers belangrijk. Als het kind genoeg capaciteiten heeft om op zijn eigen niveau ook inzicht in de situatie te krijgen, is het van belang dat het kind wordt betrokken bij (enkele) gesprekken van de ouders.
Ik denk dat het bij veel kinderen belangrijk is om de ouders (eventueel met hulp van begeleiding) nog eens tegen het kind te zeggen waarom hij in deze instelling woont. Hierbij kunnen ouders duidelijk maken dat het kind niet 'weggedaan' wordt.
Zo zijn er nog veel meer varianten die aansluiten op de behandeling van het hele gezin. Ik laat het hier echter bij de belangrijkste informatie die nodig is voor een goede samenwerking tussen de groepswerkers, ouderbegeleider en ouders. Dit is een informatiemap voor groepswerkers en niet direct voor ouderbegeleiders.

- Niemand heeft schuld
  Niemand heeft schuld aan het probleemgedrag dat is ontstaan. Ondanks dat loyaliteitsconflicten en vormen ontstaan door de omgangsvorm tussen ouders en hun kind, ouders hebben geen schuld hieraan, zij zijn niet disloyaal. Zij zullen namelijk nooit bewust en opzettelijk hebben gekozen voor deze omgangsvorm. Elke ouder handelt vanuit de intentie het beste voor zijn kind te willen. Alleen niet elke ouder heeft voldoende mogelijkheden om dit naar onze normen en maatstaven uit te voeren. Bij loyaliteitsconflicten of parentificatie komt dit waarschijnlijk door de roulerende rekening. In hun eigen jeugd hebben de ouders misschien ook al niet de naar onze normen aangepaste omgangsvormen meegekregen. Door hulp te zoeken zijn ouders juist heel loyaal. Ze hebben gemerkt dat het niet goed loopt en zoeken hulp om de relatie met het kind te verbeteren.
  Ik vind het belangrijk ouders geen schuldgevoel te geven. Ik denk dat zij met een groot schuldgevoel minder goed in staat zijn mee te werken aan een goede behandeling.
  Deze vorm van omgang met de ouders moet door zowel de groepswerkers als de ouderbegeleiding gesteund worden.

- Behandeling van het gehele gezin
  Ik vind het belangrijk om bij problemen rondom parentificatie en loyaliteitsconflicten het gehele gezin te behandelen. Niet alleen het kind moet leren omgaan met de problemen, ook de ouders moeten inzicht krijgen in wat het probleemgedrag in stand houdt en wat het probleemgedrag kan verminderen. Hierbij is het van belang zowel de ouders als het kind (voor zover dat mogelijk is op jonge leeftijd) inzicht te geven in de problematiek. Als ouders en kind voldoende inzicht hebben in de problematiek kunnen zij wellicht met hulp hun gedrag veranderen wat de relatie tussen ouder en kind verbetert. Daarbij kan de roulerende rekening misschien worden 'gestopt'. Het zou mooi zijn als door deze inzichten de horizontale relaties met b.v. vrienden ook verbeterd. Ook zouden dan volgende verticale relaties (waarbij het kind zelf ouder wordt) verbeterd worden.

6. Conclusies

6.1 Conclusies ten aanzien van de probleemstelling

Mijn probleemstelling luidde:

Hoe kunnen kinderen met een licht verstandelijke handicap en (een vermoeden van) psychiatrische problemen die een loyaliteitsconflict hebben ten opzichte van hun ouders ondersteund worden door een sociotherapeut?

Ik heb geen concreet en eenduidig antwoord kunnen geven op deze probleemstelling. De materie rondom loyaliteitsconflicten is zeer complex. Vooral Nagy heeft veel over loyaliteit, loyaliteitsconflicten en parentificatie geschreven. Naar aanleiding van zijn ideeën en inzichten hebben ook veel anderen geschreven over loyaliteit. Hierin grepen zijn veelal terug op de basisprincipes van Nagy. Dit blijft vooral bij veel theorie. Nagy maakt bij behandeling van volwassenen gebruik van de contextuele hulpverlening wat duidelijk raakvlakken heeft met de systeemtherapie. Er staat echter veel geschreven over de behandeling van volwassen en zeer weinig over de behandeling van kinderen. De behandeling van volwassenen is niet zomaar toe te passen op de behandeling van kinderen. De behandeling van volwassenen is vooral gebaseerd op gesprekken die inzicht geven in het eigen gedrag en het gedrag van anderen (zeker ook de ouders). Dit werkt op deze manier niet bij (jonge) kinderen.
Ik heb ervoor gekozen om eerst de begeleiders inzicht en kennis te geven van de problematiek van de kinderen en ouders. Daarna heb ik ze in het hoofdstuk tips voor begeleiders een aantal handvaten gegeven voor het begeleiden van kinderen met een loyaliteitsconflict. Als er vanuit de ouders en het kind vertrouwen is in de hulpverlening, kan naar mijn idee het hele gezin behandeld worden. Hierbij is het van belang dat ook de ouders inzicht krijgen in hun eigen gedrag. Waar komt het gedrag vandaan en hoe kan dat eventueel veranderd worden. Dit gaat in nauwe samenwerking met de ouderbegeleider, aangezien hij de gesprekken met de ouders voert.

Zonder een pasklaar antwoord te kunnen geven, denk ik dat bovenstaande een redelijk antwoord geeft op de probleemstelling. Dit is een antwoord gebaseerd op mijn kennis en ervaringen en is nog niet verder onderzocht. Mocht ik daar ooit de tijd en gelegenheid voor hebben doe ik dat zeker.

6.2 Generaliseerbaarheid

In eerste instantie is deze informatiemap gemaakt voor medewerkers van De Banjaard. Hier werd dit probleem geconstateerd. Ik denk dat De Banjaard niet de enige instelling is die te maken krijgt met kinderen met een loyaliteitsconflict. Doordat dit een breder probleem is ben ik van mening dat deze informatiemap ook binnen andere instellingen gebruikt kan worden.
Ik heb hierbij bewust voor de term groepswerker gekozen. Binnen de instelling waar ik werk heten de mensen die op de groep werken sociotherapeut of medewerker sociotherapie. Binnen andere instellingen heet dit soms pedagogisch medewerker, woonbegeleider, persoonlijk begeleider. De informatiemap is in principe gemaakt voor medewerkers van de Banjaard, maar de inhoud kan ook bij andere instellingen met ongeveer dezelfde doelgroep worden gebruikt. Daarom heb ik ervoor gekozen om de term groepswerker te gebruiken. Dit is een herkenbare functie omschrijving.

6.3 Aanbevelingen voor de praktijk

Mijn praktische aanbevelingen voor de praktijk staan beschreven in hoofdstuk 5. Naast deze aanbevelingen in manieren van omgaan met kinderen met een loyaliteitsconflict of een vorm van parentificatie wil ik nog een aantal aanbevelingen doen. Naar mijn weten is er nog weinig onderzoek gedaan naar welke handelswijze het best aansluit bij kinderen met een loyaliteitsconflict. Dit is moeilijk te onderzoeken en zal enige jaren duren voordat daar een helder beeld over gemaakt kan worden. Toch lijkt het mij erg belangrijk. Er zijn wel behandelmethoden voor volwassenen, maar waarom wachten tot iemand volwassen is? Hoe eerder er aan een probleem gewerkt kan worden, hoe beter. Ik denk dat er meer kans van slagen is als er vroegtijdig met behandelen wordt gestart.

Bijlagen

1. Literatuurlijst

Boeken

Boszomenyi- Nagy, Ivan (2000)
Nederlandse vertaling: Nelly Bakhuizen
Grondbeginselen van de contextuele benadering
Haarlem: Uitgeverij De Toorts

Harten, marianne van der en Els van Rijn (1997)
Behandelend opvoeden. Groepswerk in de kinder- en jeugdpsychiatrische zorg.
Assen: Van Gorcum B.V.

Hekken, S.M.J. van en J. Melse (1988)
Ernstig verwaarloosd. Hulpverlening aan kinderen en hun ouders naar ideeën van Ivan Boszomenyi- Nagy
Lisse: Swets & Zeitlinger B.V.

Heusden, Ammy van en Elsemarie van den Eerenbeemt (1983)
Balans in beweging. Ivan Boszomenyi- Nagy en zijn visie op individuele gezinstherapie.
Haarlem: Uitgeverij De Toorts (4e druk)

Michielsen, May, Wim Mulligen en Leen Hermkens (1998)
Leren over leven in loyaliteit. Over contextuele hulpverlening.
Leuven / Amersfoort: Uitgeverij Acco

Onderwaater, Annelies (1986)
De onverbrekelijke band tussen ouders en kinderen. Over de denkbeelden van Ivan Boszomenyi- Nagy en Helm Stierlin.
Lisse: Swets & Zeitlinger B.V.

Weisfelt, Piet (1996)
Nestgeuren. Over de betekenis van de ouder- kind relatie in een mensenleven.
Baarn: Uitgeverij Nelissen B.V.

Artikelen uit tijdschriften

Klein Tank, Matthieu (2000)
'Later moet je als samen verder'. Ouders en groepsleiding: partners of concurrenten?
0/25, november 2000, 10-11

Remmerswaal, P. en F. Verheij (1991)
Transgenerationele dynamiek in symbiotische gezinnen.
Kind en Adolescent, jaargang 3, nummer 12, 1991, 176-184

Veenhuis, Antoinette (2001)
'Het is jullie kind niet'. Over de onderlinge afhankelijkheid van de ouderbegeleider en groepsleider in een woonvoorziening voor jeugdigen.
Ouderschap & ouderbegeleiding, jaargang 4, nr 2, oktober 2001, 124-130

Zaat, Mariken (1996)
Groepsleiding en ouderbegeleider. Een onverbrekelijk koppel bij de behandeling van kind en gezin.
Systeemtherapie, jaargang 8, nr 3, september 1996, 154-169

Scripties

Mulder, Sandra (2002)
Mario, loyaal doch onthecht. Een scriptie over loyaliteit en hechting tussen ouders en kinderen.
Den Haag, Haagse Hogeschool, sector GG&M, opleiding maatschappelijk werk en dienstverlening.

Reinhard, Kasmirah en Shivendra Sordam (2003)
Verborgen verlangens en gevoelens.
Den Haag, Haagse Hogeschool, sector GG&M, opleiding Sociaal Pedagogische Hulpverlening.

Internetbronnen

Anoniem
Mandala. Hoe ziet Nagy Het Gekwetste Kind?
URL: http://www.mandala.be/psychotherapie/nagy.htm Beschikbaar: 01-03-2004

Mulligen, Wim van
Leren over leven. Leerschool voor contextuele hulpverlening.
URL:Http://users.pandora.be/lerenoverleven/Literatuur/Studiedagen/Vallen%20en%20opstaan/workshop_vallen02.htm Beschikbaar: 01-03-2004

2. Gesprek ouderbegeleider

Gesprek met ouderbegeleider d.d. 24 maart 2004

De ouderbegeleider werkt binnen de Banjaard o.a. als ouderbegeleider.

In het gesprek hebben we het uitgebreid gehad over loyaliteit bij kinderen en de loyaliteit van ouders naar hun kind. Daarbij hebben we het ook gehad over de rol van een groepswerker en ouderbegeleider in loyaliteitsconflicten.

De ouderbegeleider heeft mij duidelijk gemaakt dat een groepswerker (of ouderbegeleider) een loyaliteitsconflict kan creëren door (onbewust) disloyaal te zijn naar ouders. Dit kan gebeuren door (onbewust) de ouder te beschuldigen van het loyaliteitsconflict. Dit kan al gebeuren door niet secuur uitgezochte woorden. De ouders moeten niet beschuldigd worden voor het gedrag van het kind. Ook moet er niet worden gezegd dat de ouders niet loyaal zijn aan hun kind. Dat zijn ze immers wel, ze hebben (in het geval van de Banjaard) al de keuze gemaakt om hulp te zoeken. Ze kiezen voor dat wat waarschijnlijk het beste is voor hun kind.
Op de groep moet duidelijk worden gemaakt, dat het kind niet wordt weggedaan door ouders. Ze zoeken hulp om dingen te leren.

Als groepswerker heb je een dubbele loyaliteit. Het is van belang dat je loyaal bent naar zowel het kind als de ouders. Een groepswerker behoort geen keuze tussen de ouder of het kind te maken. Loyaal zijn naar het kind is vaak geen probleem. Het kind wekt vaak een empatisch gevoel op, waardoor de groepswerker makkelijker loyaal kan zijn naar het kind. Om loyaal te zijn naar ouders kan de loyaliteit worden 'gesplitst'. Hiermee wordt bedoeld dat je loyaal bent naar de persoon die de ouder is, maar dat je disloyaal mag zijn naar de daden die de ouder verricht. Zo mag je disloyaal zijn naar het slaan wat een ouder doet, maar moet je loyaal zijn naar de persoon. De ouder zal altijd ouder blijven.

Tips:
Herinneren aan verjaardagen en het kind hier het belang van laten inzien. Daarna de keuze van het kind accepteren.

Zonder disloyaal te zijn kan er worden gezegd dat ouders zelf niet genoeg kunnen leren om voor hun kind te zorgen, maar dat het altijd hun kind is en dat hun loyaliteit erg belangrijk is.